

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародних економічних відносин»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2024 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за другим (магістерським) рівнем вищої
освіти
на тему:
«Перспективи посилення міжнародної
конкурентоспроможності України в умовах євроінтеграції»

Виконав здобувач вищої освіти
2 курсу, групи МЕВ-23м-1
ОПП «Міжнародна економіка та
бізнес»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»
_____ Ємець В.С.
« ____ » _____ 2024 р.

Керівник роботи
д.е.н., професор
_____ Ірина БАБЕЦЬ
« ____ » _____ 2024 р.

Рецензент _____

м. Кропивницький

АНОТАЦІЯ

Перспективи посилення міжнародної конкурентоспроможності України в умовах євроінтеграції. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття вищої освіти ступеня “магістр” за освітньо-професійною програмою «Міжнародна економіка та бізнес» зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» – Центральноукраїнський національний технічний університет. – Кропивницький. – 2024.

У кваліфікаційній роботі розкривається система міжнародної конкурентоспроможності української економіки на основі аналізу динаміки її конкурентних переваг в глобальному середовищі, досліджується місце зовнішньої торгівлі в системі конкурентних переваг України в контексті інтеграції до ЄС і процесу зміни векторів інтеграції. Аналізуються фактори конкурентоспроможності та торговельного потенціалу України в європейському економічному просторі. Використовуючи кластерний аналіз і факторний аналіз, сформульовано рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності зовнішньої торгівлі України на світовому ринку і зацікавленості іноземних партнерів у розвитку зовнішньої торгівлі в Європі. Проаналізовано трансформацію макро- та мікросередовища України як необхідну умову підвищення її конкурентоспроможності на європейському ринку, визначено напрями підвищення міжнародної конкурентоспроможності України в контексті пріоритетів інтеграційної політики, забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в процесі європейської інтеграції. Було запропоновано організаційно-економічні механізми забезпечення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в процесі європейської інтеграції.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, європейська інтеграція, експортний потенціал, зовнішня торгівля.

ANNOTATION

Prospects for Strengthening Ukraine's International Competitiveness in the Context of European Integration. – Manuscript.

Qualification work on obtaining a higher education degree "Master" in the educational-professional program " International Economy and Business " in the specialty 292 "International Economic Relations". – Central Ukrainian National Technical University. - Kropyvnytskyi. - 2024.

The qualification work reveals the system of international competitiveness of the Ukrainian economy based on the analysis of the dynamics of its competitive advantages in the global environment, explores the place of foreign trade in the system of competitive advantages of Ukraine in the context of integration into the EU and the process of changing integration vectors. Analyzes the factors of competitiveness and trade potential of Ukraine in the European economic space. Using cluster analysis and factor analysis, recommendations are formulated to increase the competitiveness of Ukraine's foreign trade in the world market and the interest of foreign partners in the development of foreign trade in Europe. Analyzes the transformation of Ukraine's macro- and microenvironment as a necessary condition for increasing its competitiveness in the European market, identifies directions for increasing Ukraine's international competitiveness in the context of integration policy priorities, ensuring the international competitiveness of the Ukrainian economy in the process of European integration. Organizational and economic mechanisms for ensuring the international competitiveness of the Ukrainian economy in the process of European integration were proposed.

Keywords: competitiveness, competitive advantages, European integration, export potential, foreign trade.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	57
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ КРАЇН В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	
1.1. Теоретичні засади формування міжнародної конкурентоспроможності країн	10
1.2. Методичні підходи до аналізу міжнародної конкурентоспроможності країн	19
1.3. Передумови та чинники формування європейського конкурентного середовища.....	25
Висновки до першого розділу.....	34
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННИКІВ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	
2.1. Стан та особливості формування міжнародної конкурентоспроможності України у глобальній економіці	36
2.2. Аналіз чинників конкурентоспроможності та експортного потенціалу України в контексті поглиблення євроінтеграції.....	45
2.3. Оцінка зовнішньоторговельної конкурентоспроможності України в умовах Зони вільної торгівлі ЄС.....	5
Висновки до другого розділу.....	61
РОЗДІЛ 3. ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ.....	
3.1. Обґрунтування напрямів посилення міжнародної конкурентоспроможності України у контексті євроінтеграції.....	63
3.2. Механізми посилення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах євроінтеграції	71
Висновки до третього розділу.....	78
ВИСНОВКИ.....	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	84
ДОДАТКИ.....	95

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Забезпечення

конкурентоспроможності країни - важливе теоретичне і прикладне питання в умовах глобальної економіки. Якість системи міжнародної конкурентоспроможності економіки характеризує її становище у світі та суттєво впливає на національну безпеку. Складність і різноманіття форм і методів зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах є наслідком сучасної системи взаємозв'язку і взаємозалежності світової економіки. У цьому контексті поняття «міжнародна конкурентоспроможність економіки» пов'язане з поняттям «сталий розвиток національної економіки». Успішність зовнішньоекономічної діяльності національного економічного суб'єкта формує стан міжнародної конкурентоспроможності економіки. Адаптація до нових викликів глобальної економіки стає найважливішим завданням як для суб'єктів на мікрорівні, так і для цілих національних економік, успішних у сфері конкурентоспроможності. Особливо ця проблематика є актуальною в умовах повномасштабної війни в Україні.

Аналіз міжнародної конкурентоспроможності економіки країни в глобальній економічній системі став предметом численних досліджень зарубіжних економістів-міжнародників, серед яких М. Бейлі, Е. Валлерстайн, Д. Гелбрейт, Р. Гіффен, Г. Джеремі, П. Кругман, Г. Сінгер, Ж. Лафонтен, Р. Маграт, П. Ліндерт, Д. Норт, Д. Макаліс, Р. Пребіш, М. Портер, М. Ротбарт, Н. Рубіні, Дж. Самуельсон, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, Е. Томпсон, Е. Фелпс, О. Вільямсон, Ф. Фукуяма, Н. Фрігстін, Ф. фон Гаек, К. Уртадо, Ву Чан Кім, Дж. Хемел та інші. Щодо управління міжнародною конкурентоспроможністю економіки України, то ці питання досліджували: А. Амосов, Р. Гаджимагомедов, А. Кіреєв, Л. Кобиляцька, М. Кулінова, О. Коваленко, В. Кудров, В. Кондратьєв, В. Леонтьєв, Д. Кузьмін, Ю. Міркін, С. Наумов, Р. Фатовдінов, І. Павленко, Є. Фролов та інші. Про роль України у сфері економічного розвитку та міжнародної конкурентоспроможності писали у своїх наукових працях В. Геєць, В. Гончаренко, М. Гончаренко, В.

Гончаренко, О. Добгар, О. Гризенко, Я. Заліль, Г. Дугинець, М. Мешко, І. Науменко, Ю. Пахомов, Ю. Павленко, О. Філіпенко, С. Зиганов і С. Якубовський. Конкурентоспроможності різних галузей і регіонів української економіки присвячено роботи І. Гончара, О. Голікова, І. Єліної, Л. Ковальської, Ю. Кінзельського, Т. Мельник, В. Сидорова та інших.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є поглиблення теоретико-методологічних засад дослідження розвитку системи міжнародної конкурентоспроможності економіки України та розробка науково-практичних рекомендацій щодо підвищення її рівня в європейському конкурентному просторі. Відповідно до цілей дослідження в роботі поставлено та вирішено такі **завдання**:

- систематизувати парадигму формування міжнародної конкурентоспроможності країн;
- вивчити передумови формування системи міжнародної конкурентоспроможності української економіки як частини конкурентного середовища;
- систематизувати методологічні засади дослідження міжнародної конкурентоспроможності української економіки, узагальнити та продемонструвати їх на конкретних прикладах;
- визначити позицію України в глобальному конкурентному середовищі;
- охарактеризувати роль зовнішньої торгівлі в системі міжнародної конкурентоспроможності української економіки в контексті зміни вектор;
- обґрунтувати рекомендації щодо посилення конкурентоспроможності економіки України в умовах євроінтеграції.

Об'єктом дослідження є система міжнародної конкурентоспроможності української економіки.

Предметом дослідження є теоретичні, методологічні, організаційні та економічні засади міжнародної конкурентоспроможності України в європейському конкурентному просторі.

Методи дослідження, які використані у даному дослідженні, це насамперед інструментально-методологічний апарат, що базується на системному підході до вивчення явищ і процесів сучасної ситуації та тенденцій підвищення міжнародної конкурентоспроможності України.

Інформаційно-фактологічною базою дослідження є статистичні дані та аналітичні матеріали державних установ України (зокрема, НБУ, Міністерства економіки, Державної служби статистики, Міністерства інфраструктури, Міністерства освіти і науки тощо), а також матеріали міжнародних організацій (ООН, ЮНКТАД, МВФ, ОЕСР, Групи Світового банку, Світового економічного форуму), монографічні дослідження українських і зарубіжних економістів, а також результати власного аналізу.

Структура кваліфікаційної роботи та її обсяг. Специфіка даного дослідження зумовлює загальну логіку та структуру дослідження. Кваліфікаційна робота у своєму складі складається зі вступу, 3 розділів (8 підрозділів), висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний зміст кваліфікаційної роботи викладений на 96 сторінках, включаючи 9 таблиць, 14 рисунків, 2-ох додатків на 2-ох сторінках. Список використаних джерел складається з 135 найменувань.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТО-СПРОМОЖНОСТІ КРАЇН В УМОВАХ ПОГЛИБЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

1.1. Теоретичні засади формування міжнародної конкурентоспроможності країн

Забезпечення конкурентоспроможності країни є важливим завданням на сучасному етапі розвитку світової економіки, і його вирішення вимагає взаємодії всіх без винятку учасників національного економічного процесу. Існують найрізноманітніші підходи до поняття «національна міжнародна конкурентоспроможність» і визначення її елементів. А саме: здатність виробляти і продавати на світовому ринку більше матеріальних цінностей, ніж конкуренти [1, с. 2], ступінь спроможності виробляти товари і послуги на вільному і справедливому ринку [2, с. 25], економічна здатність платити за отримані кошти [3], здатність виробляти товари та послуги, які відповідають вимогам світового ринку та забезпечують стійкі темпи зростання, здатність створювати умови для збільшення державних ресурсів темпами, що забезпечують стійкі темпи зростання.

Визначення «міжнародної конкурентоспроможності» ґрунтується на факторах, що класифікуються як:

- фактори зовнішньої торгівлі. Міжнародна конкурентоспроможність визначається як здатність країн конкурувати одна з одною у світовій торгівлі з погляду збільшення експорту та обмеження імпорту.

- фактори ціни. Здатність економіки контролювати рівень інфляції та підтримувати «реалістичний», тобто прийнятний для зарубіжних партнерів, обмінний курс і ціни на товари та послуги.

- нецінові фактори. Наявність певних параметрів якості, експлуатаційних характеристик, умов і термінів поставки, засобів платежу, рівня сервісу та інших значущих чинників, що забезпечують успіх у конкурентній боротьбі за товари або послуги, вироблені вітчизняними виробниками. Здатність держави надати гарантії, що підтримують експортну

діяльність підприємства і захищають його від комерційних, політичних та інших видів ризиків.

Таким чином, міжнародна конкурентоспроможність економіки країни є широким і багатограним поняттям. З погляду економічної науки це поняття може бути проаналізовано з кількох боків. Вивчають структуру міжнародної конкурентоспроможності економіки та її окремі елементи, виявляють рушійні чинники, що впливають на зміну стану міжнародної конкурентоспроможності, аналізують механізми та напрями підвищення стану міжнародної конкурентоспроможності економіки країни загалом та її зовнішньоторговельної системи.

Як видно з таблиці 1.1, існує кілька рівнів міжнародної конкурентоспроможності економіки країни. Конкурентоспроможність підприємств складається з конкурентоспроможності конкретних видів вироблених товарів і послуг, а підприємства складають галузевий індекс конкурентоспроможності, який, у свою чергу, формує економічну конкурентоспроможність країни.

Виходячи з того, що міжнародна конкурентоспроможність країни - це якість її економічної системи, включаючи систему показників, дослідження міжнародної конкурентоспроможності економіки як макроекономічної концепції є насамперед системним явищем. Дослідження міжнародної конкурентоспроможності економіки як макроекономічної концепції є насамперед системним явищем і за своєю природою та масштабами зачіпає найважливіші економічні елементи.

Ми виокремили елементи, що входять до загального поняття міжнародної конкурентоспроможності економіки:

- Загальна здатність окремих галузей і секторів національної економіки реалізовувати свою продукцію на зовнішніх і міжнародних ринках та ефективно конкурувати з аналогічними галузями і секторами в інших країнах.

- Конкурентоспроможність підприємства (мікрорівень) – це здатність підприємства створювати, виробляти і продавати товари і послуги, ціна і нецінова якість яких є привабливішими, ніж аналогічна продукція конкурентів;

- Конкурентоспроможність галузі (мезорівень) – це стан галузі або сектору економіки, за якого загальна діяльність даного підприємства має вищу якість, ніж діяльність аналогічних галузей чи секторів в інших країнах

- Конкурентоспроможність економіки – це конкурентоспроможність на макрорівні, тобто загальний стан економіки (макрорівень).

Таблиця 1.1

Класифікація рівнів міжнародної конкурентоспроможності економіки країни

Конкурентоспроможність товарів та послуг	Здатність продукції бути привабливою для покупця в порівнянні з іншими аналогами чи схожими видами.
Конкурентоспроможність підприємства (мікрорівень)	Здатність підприємства створювати, виробляти і продавати товари чи послуги, цінові й нецінові якості яких привабливіші, ніж в аналогічній продукції конкурентів
Галузева конкурентоспроможність (мезорівень)	Стан галузі або сектора економіки, сумарна діяльність підприємств якої буде вища за якістю аніж аналогічної галузі чи секторі іншої країни
Конкурентоспроможність економіки (макрорівень)	Сумарний стан економіки держави, якій складається з усіх попередніх рівнів та дає економіці країни знаходитись в стані стабільного розвитку

Складено за: [5; 6; 7; 8]

Виходячи з цих чинників, було висловлено припущення, що міжнародна конкурентоспроможність економіки - це набір характеристик, що визначають здатність національної економіки успішно конкурувати з іншими

економіками. Однак міжнародна конкурентоспроможність економіки - більш широке поняття, а саме:

- здатність країни досягти високих темпів економічного зростання, стійких у середньо- і довгостроковій перспективі;
- рівень продуктивності чинників виробництва в конкретній країні;
- здатність національних суб'єктів успішно конкурувати на конкретному зовнішньому ринку або міжнародному ринку.

В умовах поглиблення міжнародної інтеграції кінцевим результатом підвищення міжнародної конкурентоспроможності економіки можна вважати вирішення таких завдань:

1. стійке підвищення рівня життя населення;
2. досягнення та підтримання такого становища вітчизняних підприємств у світовій економіці, за якого їхні товари або послуги можуть успішно продаватися на міжнародних ринках;
3. вихід з кризи;
4. стійкість соціально-економічного прогресу, здатність протистояти кризам, запобігати їм або успішно нейтралізувати їхні негативні наслідки.

Поняття «міжнародна конкурентоспроможність національної економіки» поступово розвивалося в часі, зазнаючи впливу теоретичних концепцій різних шкіл економічної теорії та, з іншого боку, набуваючи нового змісту у зв'язку з поступовим розвитком системи міжнародних економічних відносин. Важливо проаналізувати, як розвивалася сучасна концепція міжнародної економічної конкурентоспроможності під впливом різних економічних поглядів і досліджень.

Одним із ключових завдань економічної теорії є розробка науково-теоретичних концепцій із проблеми регулювання економічних процесів у суспільстві. В аспекті міжнародної конкурентоспроможності це завдання реалізується в пошуку ефективної державної політики щодо створення стійкої системи конкурентоспроможності в національній економіці. При цьому елементи конкурентоспроможності мають розглядатися через призму

різних теоретичних і наукових парадигм та концепцій економічного розвитку (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Теоретичні засади дослідження міжнародної конкурентоспроможності держав

Складено за: [9-28]

На еволюцію теоретичних концепцій з проблем регулювання внутрішніх економічних процесів і побудови моделей розвитку економічних систем у міжнародному економічному просторі вплинув розвиток самих міжнародних

економічних відносин. З розвитком і поглибленням зовнішньоекономічних зв'язків між економічними суб'єктами всіх рівнів та еволюцією форм зовнішньоекономічного співробітництва змінилися й теоретичні підходи до проблем регулювання міждержавних відносин та реалізації зовнішньоекономічної політики. Міжнародна конкурентоспроможність може бути проаналізована в еволюційній парадигмі. Насамперед це зумовлено тим, що поступовий еволюційний розвиток світової економічної системи призвів до дисбалансу в економічному розвитку країн і якості економічної системи. У відповідь на цей дисбаланс країни, що перебувають у слабшому становищі, на відміну від світових лідерів, змушені використовувати механізми подолання диспропорцій в економічному розвитку [9, с. 120-124].

Питання про природу та чинники еволюції національних економік загалом та економічних інститутів зокрема є одним із найважливіших в економічній науці. Еволюція означає, що історичні траєкторії є природними і «вписаними» у внутрішні механізми розвитку системи. Тому еволюційний підхід - це історичний підхід, згідно з яким історія минулого розвитку соціально-економічних систем дає змогу виявити тенденції та логіку подальшого стану цих систем [9, с.40-41].

Еволюційна парадигма передбачає перехід до «більш об'єктивної» економічної моделі, в якій діють закони розвитку народонаселення. На відміну від моделі «економічної людини», яка продовжує максимізувати свої власні інтереси, еволюційна парадигма вивчає економіку як систему, в якій важливу роль відіграють загальносистемні принципи. А саме, принципи зміни різноманітності, предметної неоднорідності, нерівноважності, невизначеності розвитку, нестійкості тощо. Й. Шумпетер, якого вважають одним із засновників еволюційної економіки, опублікував свій підхід у 1911-29 рр. і розглядав процес економічного розвитку як еволюційний процес із законами мінливості та природного добору [9, р. 120-124]; згідно з Й. Шумпетером, «... кожний наступний історичний період може бути правильно зрозумілий у термінах попередніх періодів» [9, с.126]; Й. Шумпетер

стверджував, що в економічний простір вторглися інноватори (підприємці, які пропонують нові продукти, послуги та технології), між ними і консерваторами, консерваторами і колишніми підприємцями йшла боротьба за ресурси. Вони аналізували процес, під час якого частина новаторів витісняється і з'являються імітатори [9, р. 213-214]. У цьому випадку йдеться про один з основних варіантів еволюційної парадигми, а саме про розгляд довгострокових процесів у реальному часі. Цей підхід найпопулярніший серед прихильників еволюційної теорії і, на їхню думку, є суттю її визначення: як пишуть Р. Нельсон і С. Вінтер, «термін “еволюційна парадигма” - “еволюція” [9, 213]. Вінтер, «термін “еволюційний” охоплює вивчення довгострокових процесів поступової зміни, які спостерігаються в теперішньому зразку» [10, с. 80-83].

Підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки належить до інституційного типу моделі економічної політики та розвитку. Інституціональна природа проявляється в органах державної влади, які є агентами реалізації чинників підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Значення інституціонального підходу полягає в тому, що він не обмежується аналізом економічних категорій і процесів у чистому вигляді, а включає до свого аналізу інститути та враховує неекономічні фактори [12, с.315-316].

Починаючи з 80-х років 20 століття глобалізація, що прогресує, чинить дедалі значніший вплив. У рамках загальної теорії міжнародних відносин сформувався напрям, що дістав назву «теорії глобалізації». Теорія глобалізації акцентує увагу на завданні вивчення структури світу загалом, яка визначає процеси соціального розвитку в кожному локальному суспільстві. Домінантна традиція стверджує, що глобалізацію слід розглядати як процес глобалізації. Глобалізація - це ситуація, за якої існує спільна, універсальна формальна та неформальна система взаємодії для всієї системи міжнародних відносин і для всіх локальних суспільств. З цієї точки

зору глобалізація визначається як процес і результат поширення цих інститутів [30].

Практична значущість теорії глобалізації полягає у вивченні можливості формування інтегрованих систем смислів, ідентичності та практик у глобальному соціальному просторі, а також у розробленні стратегій ефективного залучення місцевих спільнот до систем міжнародної взаємодії, безпеки, економіки, охорони довкілля й культури; пошуку й організації ефективних механізмів участі зовнішніх чинників для розв'язання регіональних проблем, посилення ролі регіональних чинників та забезпечення функціонування міжнародної системи міжнародних відносин; пошуку та організації ефективних механізмів участі зовнішніх факторів для розв'язання регіональних проблем, посилення ролі регіональних факторів і забезпечення функціонування міжнародної системи. Завдання дослідників у контексті теорії глобалізації - визначити наявні типи локальних спільнот, описати їхні межі та об'єднати параметри їхніх соціальних відносин з іншими спільнотами.

З іншого боку, дослідники звертають увагу на факт, який проявився останніми роками. Ідеться про тенденцію до однакового ступеня економічного розвитку в розвинених країнах, з одного боку, і в країнах із середнім і низьким рівнем розвитку - з іншого, що є логічним наслідком прогресу глобалізації. Це також наслідок просування до більш високого рівня освіти в країнах, що розвиваються, і завершення тісно пов'язаної з цим демографічної трансформації. Йдеться про те, що до 1990-х років більшість країн третього світу змогли домогтися швидкого підвищення рівня грамотності, що, з одного боку, стимулювало економічне зростання, а з іншого - сприяло зниженню рівня народжуваності та значному уповільненню темпів зростання населення. У результаті всіх цих процесів за останні 40 років у більшості периферійних країн темпи зростання ВВП на душу населення були набагато вищими, ніж у більшості країн центру, що призвело до цілком природного і швидкого скорочення розриву в рівні життя між

розвиненими країнами і країнами, що розвиваються [19, с.15-18]. При цьому скорочення розриву відбувалося набагато швидше, ніж його збільшення на початку 1970-х і аж до 1980-х років минулого століття.

Модель зовнішньоекономічної діяльності країни - це набір чинників міжнародної конкурентоспроможності, що ґрунтуються на конкурентних перевагах країни (рис. 1.2). Основною метою впровадження ефективної моделі зовнішньоекономічної діяльності є трансформація потенційної конкурентоспроможності в реальну та систематизація цього процесу.

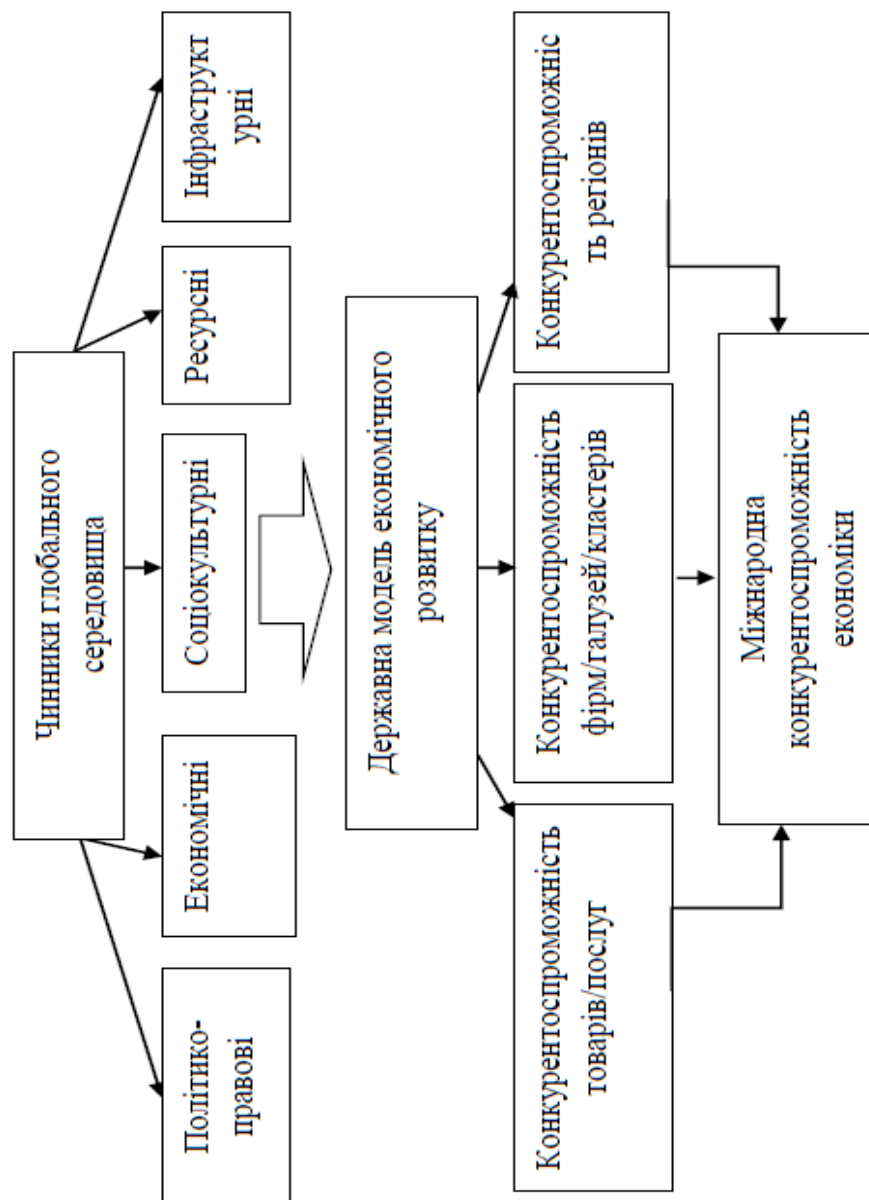

Рис. 1.2. Система конкурентоспроможності країни в умовах поглиблення міжнародної інтеграції

За: побудовано автором

Таким чином, важливу роль у сучасних економіко-теоретичних підходах відіграє інституціоналістський напрям як напрямок соціально-економічних досліджень, що розглядає політичну, економічну та соціальну організацію суспільства як комплекс інститутів, федерацію різних людей.

1.2. Методичні підходи до аналізу міжнародної конкурентоспроможності країн

Узагальнюючи науковий і практичний досвід підходів щодо аналізу міжнародної конкурентоспроможності, напрями досліджень міжнародної конкурентоспроможності країн можна поділити на три категорії:

- оцінка міжнародної конкурентоспроможності економіки через якісний аналіз внутрішніх складових економіки (інфраструктура, ринки, інституції, виробництво, технологічний розвиток);

- оцінка міжнародної конкурентоспроможності економіки через дослідження параметрів оптимізації зовнішньо-економічної діяльності в зовнішньому конкурентному просторі.

Проаналізуємо кожну групу більш детально:

- 1) Якісний аналіз ендогенних елементів системи міжнародної конкурентоспроможності. Міжнародна конкурентоспроможність багато в чому залежить від наявності трьох основних чинників виробництва – праці, природних ресурсів та капіталу - і трьох провідних чинників - рівня освіти населення, інфраструктури, наукового потенціалу. Окрім того, в сучасних умовах основною конкурентною перевагою є технологічне відставання від конкурентів, тобто здатність провідної структури держави виробляти нові технології та високотехнологічну наукомістку продукцію [88; 89; 90].

Незважаючи на те, що існує безліч показників для визначення конкурентоспроможності держав у глобалізованому сучасному просторі, у даному дослідженні запропоновано ґрунтувати всі розрахунки та порівняльний аналіз на трьох авторитетних комплексних показниках,

розрахованих аналітиками найбільших міжнародних організацій і форумів. До них належать:

а) Індекс глобальної конкурентоспроможності. Розраховується щорічно Всесвітнім економічним форумом (WEF) на основі комбінації загальнодоступних статистичних даних і результатів Глобального опитування керівників компаній - великого щорічного дослідження, яке WEF проводить разом із мережею партнерських організацій (ключові дослідницькі інститути та організації в країнах, що аналізуються в цьому звіті). Список показників, що входять до індексу, охоплює якість інститутів, макроекономічну стабільність, охорону здоров'я, інфраструктуру та початкову освіту, вищу освіту й професійну підготовку, ефективність ринку товарів й послуг, розвиток фінансового ринку, ефективність ринку праці, розмір внутрішнього ринку, рівень технологічного розвитку, рівень виробництва й інноваційний потенціал [91].

Б) Індекс світової конкурентоспроможності (WCI), який щорічно розраховується Центром досліджень світової конкурентоспроможності Міжнародного інституту розвитку менеджменту в м. Лозанні, - це рейтинг найбільш конкурентоспроможних держав світу. Індекс світової конкурентоспроможності – це рейтинг конкурентоспроможності у міжнародному масштабі. Як і Індекс світової конкурентоспроможності, він визначається на основі 2/3 даних офіційної статистики міжнародних організацій й дослідницьких інститутів та 1/3 даних опитувань топ-менеджменту компаній й корпорацій у кожній країні. Він складається з чотирьох компонентів: економічні показники, ефективність державного регулювання, ефективність бізнес-середовища та якість інфраструктури. Кожна група має ще п'ять підфакторів [92].

с) Глобальний індекс сприяння торгівлі розраховується аналітиками WEF і щорічно публікується у звіті Global Enabling Trade Index Глобальний індекс сприяння торгівлі розраховується аналітиками ВЕФ і щорічно публікується у звіті Global Enabling Trade Report. Індекс вимірює чинник,

правила й послуги, що сприяють транскордонній торгівлі товарами та їх транспортуванню до місця призначення. Він складається з 4-ьох субіндексів: якість прикордонного адміністрування, доступ на ринок, якість транспортної й комунікаційної інфраструктури, якість ділового середовища [93]. Вивчення елементів даного інтегрального індексу дає змогу детально проаналізувати рівень конкурентоспроможності економіки, виявити її сильні та слабкі сторони, визначити залежність загального рівня міжнародної конкурентоспроможності економіки від конкретних чинників, а також прослідкувати загальні тенденції у світовій економічній системі та їхній вплив на трансформацію економіки.

2) Виявлення конкурентних переваг зовнішньоторговельної системи. Конкурентоспроможність у кінцевому підсумку реалізується через торгівлю і визначається наявністю в ній конкурентоспроможних галузей і товарів. Однак підґрунтя для конкурентних переваг значною мірою створюється на всіх рівнях суспільного виробництва, зокрема завдяки структурній перебудові та ефективній промисловій політиці. Тому підвищення конкурентоспроможності вітчизняних виробників є одним із головних пріоритетів національної соціально-економічної політики. У роботі пропонується використовувати широкий спектр методів наукового дослідження: загальнонауковий метод і багатofакторний математичний метод. Основними статистичними показниками зовнішньоторговельного балансу є торговельний баланс і коефіцієнт покриття імпорту-експорту. В економічній літературі саме характер динаміки коефіцієнта покриття P_j розглядають як тенденцію до посилення спроможності економічних агентів адаптуватися до конкурентного середовища, що змінюється, та власної конкурентної позиції [5; 6; 7], а відносно значення динаміки коефіцієнта покриття j -го виду товарів або послуг називають індексом конкурентоспроможності:

$$C_j = P_t \div P_0, \quad (1.1)$$

де C_j – індекс конкурентності, що визначено відносно певної бази; P_t та P_0 – коефіцієнти покриття в t -ому та базисному періодах відповідно.

Якщо індекс конкурентоспроможності за певним видом продукції або послуг перевищує 1 (або 100%) протягом тривалого періоду часу, то можна зробити висновок, що держава має порівняльну перевагу перед своїм контрагентом або іншим потоком на зовнішньому ринку за даним видом продукції або послуг.

1) Коефіцієнт участі в європейському поділі праці [95, с.85]:

Якщо $KMP_i > 1$, тобто $E_{hi}/E_{xi} > GDP_i/VEI_{is}$, то країна бере активну участь у ЄРП. Однак якщо E_{hi}/E_{xi} значно перевищує GDP_i/GDP_c , це може свідчити про слабку економіку та надмірно розвинений сектор експортних товарів.

2) Індикатор відносних або порівняльних переваг [96]. Коефіцієнт порівняльної (виявленої відносної) переваги країни за товарною групою - це міра відносної переваги країни за конкретною товарною групою. Якщо $KP_{ij} > 0$, це означає, що за j -м товаром i -та країна має порівняльну перевагу в експорті в інші країни; якщо $KP_{ij} < 0$, це означає, що іноземний партнер має порівняльну перевагу в експорті j -го товару.

Для розрахунку зовнішньоторговельного потенціалу ЄС та України в цій роботі пропонується розрахунок інтегрального індексу на основі відносних показників, що характеризують окремі елементи торгівлі. Так, інтегральний індекс для кожної країни розраховується наступним чином:

1) спочатку створюється таблиця, в якій для кожної країни відводиться рядок з відносним показником по кожному елементу індикатора;

2) потім розраховується відношення відносного показника для кожної країни до середнього показника по кожній країні;

3) розраховується відношення відносного показника для кожної країни до середнього показника по кожній країні;

4) розраховується відношення відносного показника для кожної країни до середнього показника по кожній країні;

5) розраховується відношення середнього показника по кожній країні до відносного показника для кожної країни.

Таким чином, цей метод дозволяє класифікувати країни Євросоюзу та Україну за рівнем розвитку елементів зовнішньої торгівлі порівняно із середнім рівнем розвитку відповідної інфраструктури всієї досліджуваної країни. Розрахунок інтегрального індексу також дозволяє визначити, які елементи потребують уваги з метою підвищення рівня розвитку зовнішньої торгівлі.

Кореляційний аналіз дозволяє переконливо довести наявність взаємозалежностей між станом розвитку зовнішньої торгівлі країни та її рівнем міжнародної конкурентоспроможності.

3) Оптимізація параметрів зовнішньоекономічної діяльності в просторі зовнішньої конкуренції. Кластерний аналіз як метод багатовимірного статистичного дослідження використовується для класифікації показників конкурентоспроможності країн у конкурентному просторі за «кластерами» або групами країн. На відміну від інших методів, цей вид аналізу дозволяє класифікувати об'єкти не за однією ознакою, а за кількома ознаками одночасно. Для цього вводяться відповідні показники, які характеризують певний ступінь близькості за всіма параметрами класифікації.

Факторний аналіз використовується для дослідження взаємозв'язку між значеннями змінних, що характеризують результати зовнішньої торгівлі країни, та основними факторами її міжнародної конкурентоспроможності.

З метою усунення негативних чинників формування міжнародної конкурентоспроможності економіки країни й формування дієвого та ефективного механізму її посилення, важливим є детермінація цього процесу та виявлення зовнішніх, внутрішніх та чинників, які мають найбільший вплив на обсяги зовнішньоторговельної діяльності. Для цього автор пропонує використовувати RESTEL-аналіз та SWOT-аналіз. Цей аналіз дозволяє

виявити переваги економіки, які повинні враховувати зовнішні передумови та внутрішні фактори, що позитивно впливають на зростання міжнародної конкурентоспроможності.

Як наслідок, слід визначити ключові перспективні шляхи підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності за рахунок розвитку, за рахунок існуючих перспективних ідентифікованих позицій. Тому варто запропонувати низку досліджень щодо міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки як складової конкурентного простору (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Структурна схема аналізу міжнародної конкурентоспроможності країни

За: [34; 54; 73]

Таким чином, вивчення теоретичних положень та методологічних засад аналізування чинників формування міжнародної конкурентоспроможності

національних економік дозволило сформувати вктуальний підхід та визначити етапи дослідження.

1.3. Передумови та чинники формування європейського конкурентного середовища

З огляду на ті обставини, що сучасні світогосподарські відносини характеризуються незбалансованістю та складністю, конкуренція між державами стає найважливішим аспектом взаємодії в процесі економічної діяльності. Поняття міжнародної конкурентоспроможності як економічної категорії з'явилося не одразу з виникненням економічних відносин між суб'єктами господарювання в різних країнах світу, а було тісно пов'язане з еволюцією зовнішньоекономічних зв'язків як явища у світовій економіці. Проте конкуренція між суб'єктами господарювання та державами існувала завжди. Таким чином, економічна категорія «конкурентоспроможність» також була і залишається невід'ємною частиною міжнародних економічних відносин.

У контексті еволюційної парадигми вивчення цього питання можна виділити основні причинно-наслідкові зв'язки:

- як зміни економічної формації вплинули на розвиток зовнішньоекономічних відносин між державами та формування міжнародної економічної системи;

- як змінювалася конкурентна діяльність між економічними агентами та державами як вони відбувалися на різних етапах розвитку системи міжнародних економічних відносин.

Незважаючи на те, що на сучасну економічну конкуренцію переважно впливають глобальні процеси, окремі країни перебувають у специфічному середовищі, яке визначає їхню позицію в загальній економічній системі. Чим більшою і важливішою є економіка країни, тим складнішою є система її економічних відносин, а отже, така країна може перебувати одразу в декількох конкурентних середовищах. Кожне регіональне конкурентне

середовище є автономною частиною загального конкурентного глобального простору і трансформується під впливом глобальних процесів і тенденцій, і цей процес також відбувається у зворотному напрямку. Іншими словами, зміни на локальному рівні є рушійною силою трансформації глобальної економічної системи [45].

Розуміння перебігу процесів, що відбуваються в конкурентному середовищі, є важливою передумовою для розробки стратегій підвищення міжнародної конкурентоспроможності. Відповідно до теми даного дослідження, для подальшого аналізу міжнародної конкурентоспроможності української економіки необхідно охарактеризувати стратегічний простір, в якому знаходиться і на який орієнтується українська економіка - європейський конкурентний простір. Пропонується ідентифікувати поняття «європейський конкурентний простір» як Європу в географічному сенсі та економічний простір країн-членів Ради Європи (47 країн) в організаційному сенсі. Ядром європейського конкурентного простору є Європейський Союз - економічний і політичний союз 28 європейських країн. Однак інші європейські країни, які не є членами ЄС, також є основними зовнішньоторговельними партнерами ЄС. Ці країни мають спільне історичне минуле, що зумовило формування системи стабільних економічних зв'язків між європейськими країнами. Потребують дослідження особливості розвитку європейського конкурентного простору, його ключові фактори й передумови функціонування, і також перспективні тенденції розвитку.

Сьогодні європейський конкурентний простір фактично являє собою складний комплекс взаємозв'язків між географічно розташованими європейськими країнами. Європейський конкурентний простір за багатьма показниками є одним з провідних регіонів у структурі світової економіки. На європейські країни припадає близько 30% ВВП, а згідно з рейтингом Fortune 500, 184 з 500 найбільших компаній світу - європейські, з найбільш розвиненою інфраструктурою і найбільшою часткою в інноваційному виробництві. Оскільки на початку минулого століття європейські країни

контролювали понад 50% решти континенту як колоніальні імперії, а частка Європи у світовій економіці становила понад 70%, за останні 100 років європейський регіон втратив значну частину своїх абсолютних позицій у світовій економіці. Однак важливо розуміти, що Європа залишається регіоном з найвищим рівнем життя та соціальної сфери, що вона має повний цикл виробництва майже всіх видів продукції, що її економічний характер має яскраво виражений постіндустріальний характер і що вона залишається культурним лідером у багатьох аспектах людського життя важливим [46, с. 22-25].

В процесі свого часового і просторового розвитку зовнішньоекономічні зв'язки європейських країн пройшли довгий шлях від випадкових і нестійких економічних відносин між економічними агентами до добре налагодженої багатонаціональної системи міжнародних відносин, що інтегрує всі сфери господарської діяльності людини. Ця система відносин формувалася, розвивалася і змінювалася під впливом розвитку економічної діяльності суспільства як системи виробництва, розподілу, обміну та споживання. В рамках еволюційної парадигми можна стверджувати, що саме еволюційний шлях розвитку людської діяльності змусив суспільства переглянути своє ставлення до міжнародних відносин і поглибити зв'язки між економічними агентами. З часом характер й свобода економічної діяльності змінювалися. Особливого значення набула економічна політика держави, яка стала невід'ємною і важливою частиною розвитку як континентальної європейської економічної системи, так і її зовнішніх складових [46, с. 120-122; 47].

Зовнішні відносини між європейськими державами були першими у світі і протягом століть були каталізатором майже всіх процесів світової економіки. Організація суспільства, яка діяла на обмеженій території, мала засоби і методи здійснення влади всередині суспільства, встановлювала певний порядок відносин між членами суспільства, залучала населення до своєї діяльності, керувала сукупним господарством населення, регулювала економічні відносини між людьми і мала політичний та економічний

суверенітет, набула форми європейської держави (і поступова поява транснаціональних кордонів) сформувала постійно діючу глобальну систему економічних відносин [48, с. 40-41; 49].

Держава є ключовим суб'єктом реалізації економічної політики та моделей розвитку, координатором економічних відносин як у внутрішній економічній системі, так і у відносинах з іншими країнами, а також наділена додатковими повноваженнями щодо забезпечення соціально-економічної сфери [50; 51, с. 76-79].

Як перша форма ЗЕД, міжнародна торгівля була і залишається потужною рушійною силою розвитку міжнародних економічних відносин між європейськими країнами. Міжнародна торгівля принесла низку відчутних переваг учасникам зовнішньоекономічних відносин, які беруть у ній участь. До таких переваг належать:

- зростання експорту супроводжується збільшенням зайнятості в національній економіці [53, с.123-124];
- міжнародна конкуренція вимагає вдосконалення підприємництва [54, с.100-103];
- експортна виручка є джерелом нагромадження капіталу для експортних цілей [52, с.112-113];
- міжнародна торгівля є важливим чинником розвитку економіки [53, с.103-104];
- міжнародна торгівля є важливим фактором розвитку підприємництва [54, с.300-303];
- міжнародна торгівля є важливим фактором європейської економіки.

Зовнішня торгівля є важливою детермінантою конкурентоспроможності окремих виробників на мікрорівні та економічної системи в цілому на макрорівні. В умовах економічної інтеграції ускладнилися як принципи зовнішньої торгівлі, так і параметри успіху. Інтеграція спрямована на створення додаткових переваг у сфері зовнішньої торгівлі у вигляді реалізації спільної торговельної політики, яка усуває бар'єри і стимулює економічне

зростання, а отже, і конкурентоспроможність. На основі досліджень європейських конкурентоспроможних регіонів взаємозв'язок між зовнішньою торгівлею та економічною конкурентоспроможністю можна представити у вигляді логічного ланцюжка (рис. 1.4).

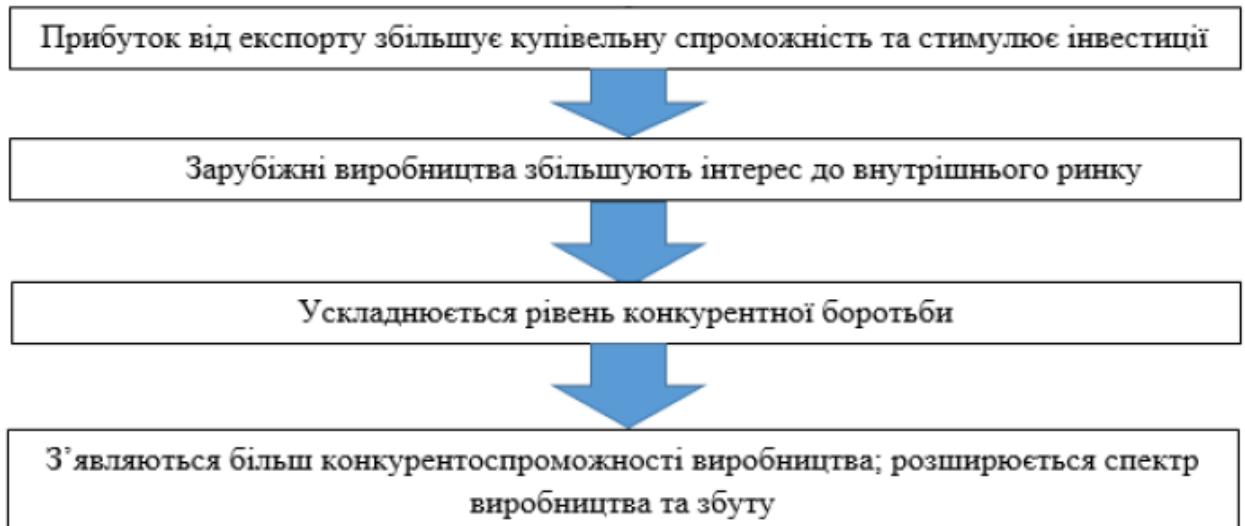

Рис. 1.4. Зовнішня торгівля як чинник конкурентного розвитку національної економіки

За: [57; 58, с. 214-215]

Спад виробництва призвів до втрати зовнішніх ринків, зниження кількості та якості експорту, що супроводжувалося економічною рецесією (втратою експортної виручки, відтоком капіталу та зниженням купівельної спроможності населення). Розвиток зовнішньої торгівлі вплинув як на характер економічної діяльності, так і на економічну політику держави. У процесі еволюції конкурентного простору Європи зовнішня торгівля перетворилася на складну систему, яка функціонує на основі безперервного руху товарів, послуг та коштів.

Підтримка стабільності та обсягів зовнішньої торгівлі стала однією з головних цілей національної економічної політики, яка також еволюціонувала під впливом розвитку МЄВ. Промислова революція та поступові зміни в технологічних укладах життя і виробництва ще більше поглибили розрив між європейськими країнами та ускладнили конкуренцію

між ними. Поява нових форм виробництва, продажу, фінансування та корпоративної організації змусила країни адаптуватися до нового економічного порядку. Корпоративна організація економічних агентів призводить, по-перше, до відмови від протекціоністської політики, яка домінувала протягом століть, і, по-друге, до зміни джерел впливу з рівня державної влади на рівень корпоративних утворень [59].

Наростання протиріч між європейськими країнами вилилося у дві світові війни, які докорінно змінили обличчя Європи: - поява нових економічних і політичних центрів сили за межами Європи; - колоніальна природа національних організацій стала неефективною в нових реаліях і призвела до їхньої відмови від існування; - трансформація світової економічної системи прискорення та прагнення до глобалізації, величезні економічні втрати, спричинені світовими війнами та кризами, обмеженість внутрішніх ресурсів внаслідок розпаду колоніальної системи - все це створило систему ризиків для сталого розвитку європейських країн [59].

Для подолання цих викликів європейські країни обрали шлях активізації своєї економічної діяльності через інтеграцію. Це стало і залишається основним трендом розвитку європейського континенту в другій половині 20-го століття. Спочатку вона набула форми участі в різних ідеологіях та економічних режимах, а згодом, з розпадом соціалістичного табору, у формі єдиного загальноєвропейського ринкового союзу для забезпечення сталого розвитку спільними зусиллями.⁶⁰ Характеризуючи стан європейського конкурентного простору на сучасному етапі розвитку, можна зробити наступні спостереження Європейський конкурентний простір включає 47 країн, кожна з яких має різний рівень розвитку та якості життя, багатовікові економічні зв'язки та складну історію взаємозалежності та співробітництва: умовно поділений на два блоки країн-членів ЄС та країн, що не є членами ЄС (але з акцентом на членство в ЄС або інші вектори розвитку через інтеграцію) умовно розділені на два блоки - економіки країн-членів ЄС функціонують в єдиному політичному та економічному просторі, який досяг

максимального ступеня інтеграції. 26 з 50 країн-лідерів Індексу глобальної конкурентоспроможності географічно є європейськими, в тому числі 6 з 10 країн-лідерів - європейськими. Це свідчить про високий рівень конкурентоспроможності регіону. Висока купівельна спроможність європейського населення мотивує виробників по всьому світу обирати європейський регіон як свій головний пріоритет, що піднімає загальний рівень економічної конкуренції на вищий рівень.

Найбільш актуальною тенденцією розвитку європейських країн, що сформувалася протягом останніх двох десятиліть, є орієнтація на концепцію «цифрової економіки», формування «зеленої економіки», запровадження масштабних механізмів концентрації на цифрових індустріях та формування єдиної зони електронної комерції, що в цілому впорядковує та відповідає загальній тенденції переходу до «четвертої індустрії». порядок і відповідає загальному тренду переходу до концепції Четвертої промислової революції (Індустрії 4.0) [61, с. 218-220].

Концепція «зеленої економіки», колективно обрана європейськими країнами як основна, розуміється як функціонування політичних програм, що сприяють появі нових джерел економічного зростання, сумісних зі стійкими екосистемами, шляхом створення необхідних умов для інновацій, інвестицій та конкуренції. А саме: оцінка природних ресурсів; ціноутворення відповідно до принципів сталого розвитку; державна інвестиційна політика, спрямована на підтримку розвитку «зелених» технологій, інфраструктури та природного капіталу для відновлення та збільшення; усунення екологічно неефективних субсидій, необхідних для нестійкої економічної діяльності; державні закупівлі для заохочення виробництва екологічно чистої продукції та застосування відповідних принципів сталого розвитку. Врахування цих та інших принципів є важливим не лише з точки зору економічної співпраці з країнами Європейського конкурентного простору, але й з точки зору необхідності адаптації продукції до стандартів та вимог відповідно до концепції зеленої економіки.

Акцент на інноваційний розвиток з боку найбільш розвинених країн вже перетворив європейський конкурентний простір на своєрідне середовище, яке не тільки виробляє велику кількість новітніх технологій та технологічних продуктів, але й загалом орієнтоване на заохочення економічної та торговельної діяльності, спрямованої на новітні високотехнологічні галузі [63]. Другим напрямком розвитку в Європі є прагнення побудувати інклюзивну «цифрову економіку» як найбільш технологічно розвинену та інноваційну соціальну модель. Економіка, яка активно впроваджує та використовує цифрові технології, називається «цифровою економікою». Вона є найважливішим рушієм інновацій, конкурентоспроможності та економічного розвитку країни, і ЄС розглядає її інклюзивний розвиток як ключову сферу бізнес-середовища у своїй майбутній стратегії. Європейська комісія визначила п'ять аспектів програми цифрового підприємництва: цифрові знання та ринки ІКТ, цифрове бізнес-середовище, доступ до фінансування для бізнесу, цифрові навички людей та електронне лідерство, а також створення культури, що підтримує підприємництво [63].

Однією з найактуальніших проблем для державного будівництва в європейському середовищі сьогодні є регіональні відмінності в економічному розвитку 64 країн-членів Євросоюзу. Для її усунення необхідно запровадити ефективну економічну політику та моделі розвитку, що є стратегічно важливим для виживання економічної системи. Конкурентоспроможність займає центральне місце в цьому питанні, оскільки міжнародна конкурентоспроможність є об'єктивним показником успішної економічної діяльності. Вивчивши безліч типів і видів національних стратегій економічного розвитку, ми розробили класифікацію основних типів моделей зовнішньоекономічної діяльності, які обирають країни в європейському конкурентному середовищі на сучасному етапі розвитку (рис. 1.5).

Рис. 1.5. Класифікація моделей ЗЕД країн конкурентного середовища європейської спільноти

Складено автором за: [76; 77]

Таким чином, конкурентний простір європейської спільноти сьогодні є багатофакторним складним середовищем з високою частотою змін, інтенсивною конкуренцією та перспективними можливостями входження. Важливо розробити методологію аналізу міжнародної конкурентоспроможності для конкретних економік в рамках єдиного конкурентного простору, яка б базувалася на об'єктивних вимірах показників конкурентоспроможності та враховувала специфіку середовища.

Висновки до розділу

1. Сукупність теоретичних досліджень міжнародної конкурентоспроможності базується на підходах різних економічних шкіл та вчених, які класифікуються в рамках чотирьох науково-теоретичних парадигм: еволюційної, інституціональної, неокласичної та системної. Еволюційна парадигма дозволила пов'язати проблему формування конкурентної бази країн з еволюцією світової економічної системи. Інституціональна парадигма допомагає визначити основні сучасні орієнтири управління міжнародною конкурентоспроможністю, стійка якість якої ґрунтується на ефективних робочих процесах системи. Неокласична парадигма показує важливість реалізації національної економічної політики з урахуванням інтересів суб'єктів мікрорівня, які виробляють конкурентоспроможну продукцію.

2. За допомогою системної парадигми, яка базується на дослідженні динамічної взаємодії політичних, економічних та соціальних сил у суспільстві, формально можливу політику підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності національної економіки можна перетворити на реалістичну політику шляхом взаємного узгодження інтересів суб'єктів усіх рівнів. Доцільно визначити напрями трансформації; дослідити взаємозв'язок між процесом формування конкурентної інфраструктури кожної країни та станом конкурентного середовища, яке визначає принципи зовнішньоекономічної діяльності, тим самим визначаючи значення та сутність національної економічної політики.

3. Важливо виявити основні чинники, що сприяють розвитку конкурентного середовища в кожній країні. На прикладі дослідження еволюції європейського конкурентного простору автор узагальнює різні моделі економічного розвитку. Кожна країна обирає ту, яка найкраще відповідає її власному економічному розвитку, з акцентом на конкурентоспроможність. Однак сучасні держави не зациклюються на одній моделі як єдиній, а використовують механізми різних моделей по черзі або в

комбінації для вирішення нагальних проблем розвитку, зумовлених як внутрішнім, так і зовнішнім середовищем. «цифрова економіка» та «зелена економіка» наразі є рушійними силами інноваційного розвитку, оскільки визначають сучасні вимоги виробництва і споживання та стрімко підвищують конкурентні переваги вітчизняних товарів і послуг. Зовнішня торгівля є одним з найважливіших чинників міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної економіки, саме в силу своїх основних характеристик, Глобалізована економіка - це глобальна економічна система. Глобалізована економіка ставить завдання ефективної зовнішньої торгівлі. Зовнішня торгівля набула складного та багатофакторного характеру, що робить конкурентоспроможність товарів та послуг країни на зовнішньому ринку важливим напрямом розвитку економіки в цілому.

РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ ЧИННИКІВ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1. Стан та особливості формування міжнародної конкурентоспроможності України у глобальній економіці

Конкурентоспроможність національної економіки залежить від низки факторів. Неefективне управління бюджетом і висока інфляція негативно впливають на економіку, тоді як захист прав інтелектуальної власності та розвинена судова система мають позитивний вплив. Крім інституційних чинників, не менше значення мають освіта і підготовка робочої сили, а також постійний доступ до нових знань і технологій.

Найбільш авторитетною методикою оцінки конкурентоспроможності країни є Індекс глобальної конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index), який розраховує Всесвітній економічний форум для визначення здатності економік зростати у довгостроковій перспективі. Фактори, що визначають конкурентоспроможність економіки, по-різному впливають на економічні системи в усьому світі. Вони залежать від початкових умов і поточного рівня розвитку. Набір змінних на дві третини складається з результатів глобального опитування керівників підприємств (щоб охопити широкий спектр чинників, що впливають на бізнес-середовище в досліджуваних країнах) і на одну третину - із загальнодоступних джерел (статистики та результатів опитувань, які регулярно проводять міжнародні організації). Усі змінні згруповано у 12 критеріїв, що визначають конкурентоспроможність країни: 1. якість інститутів; 2. інфраструктура; 3. макроекономічна стабільність; 4. охорона здоров'я та початкова освіта; 5. вища освіта та професійна підготовка; 6. ефективність ринку товарів і послуг; 7. ефективність ринку праці; 8. розвиток фінансового ринку; 9. рівень технологічного розвитку; 10. Розмір внутрішнього ринку; 11. Корпоративна соціальна відповідальність; 12. Інноваційний потенціал[101].

У 2021-23 роках внаслідок повномасштабної війни Україна опустилася на п'ять місць, опустившись із 76-го (у довоєнний період) на 81-ше місце зі 140 країн. Україна перебуває між Бразилією і Бутаном. Крім того, індекс конкурентоспроможності України також знизився з 4,14 до 4,11 [101; 102]. Індекс GCI для України коливається близько 4 з року в рік (найнижчий - 3,9, найвищий - 4,14, рис. 2.1), при цьому Україна посідає приблизно 80-те місце (рис. 2.1).

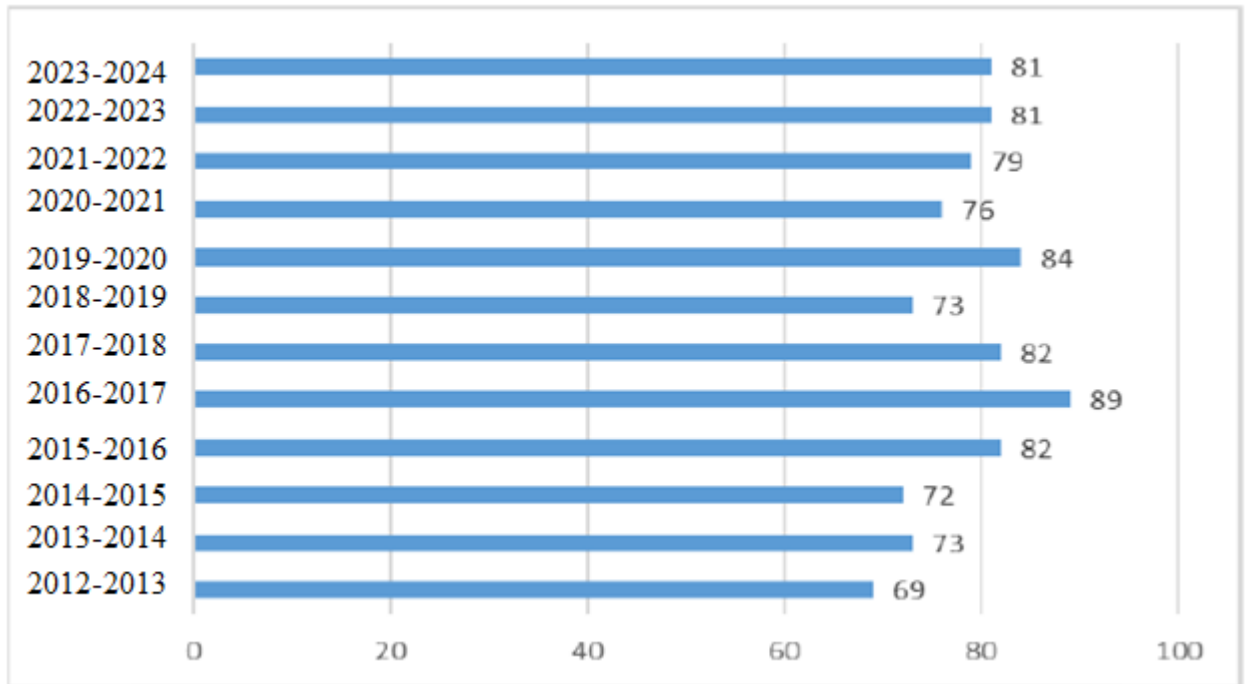

Рис. 2.1. Місця України серед інших країн світу у рейтингах Індексу глобальної конкурентоспроможності

За: [101; 103]

Позиції України в динаміці порівнянно з довоєнним і доковідним 2017-2018 рр. за ключовими змінними Індексу глобальної конкурентоспроможності наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Позиції України за основними складовими Індексу глобальної конкурентоспроможності

	2017-2018	2023-2024
Основні вимоги	87	96
1. ІНСТИТУЦІЇ	130	118
– Державні установи	131	78
– Приватні установи	120	110
2. ІНФРАСТРУКТУРА	68	78
– Транспорту інфраструктура	88	91
– Електрика і телефонна інфраструктура	51	54
3. МАКРОЕКОНОМІЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ	105	121
– Валові національні заощадження, % від ВВП	134	124
– Інфляція, зміна за рік у %	75	134
– Державний борг, % від ВВП	66	110
4. ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я ТА ПОЧАТКОВА ОСВІТА	43	53
– Охорона здоров'я	82	82
– Початкова освіта	32	34
Підсилювачі продуктивності	67	70
5. ВИЩА ОСВІТА І ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА	40	35
– Частка освіти	14	14
– Якість освіти	65	46
– Навчання за місцем роботи	88	74
6. ЕФЕКТИВНІСТЬ РИНКУ ТОВАРІВ	112	101
– Конкуренція	125	122
– Якість умов попиту	70	68
7. ЕФЕКТИВНІСТЬ РИНКУ ПРАЦІ	80	86
– Гнучкість	89	94
– Використання талантів	70	76
8. РОЗВИТОК ФІНАНСОВОГО РИНКУ	107	120
– Ефективність	109	113
– Надійність і довіра	100	120
9. ТЕХНОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ	85	81
– Технологічні запозичення	114	103
– Використання інформ.-телеком. технологій	69	80
10. РОЗМІР РИНКУ	38	47
– Розмір внутрішнього ринку	37	46
– Розмір іноземного ринку	38	39
Інновації та фактори вдосконалення	92	77
11. ВІДПОВІДНІСТЬ БІЗНЕСУ СУЧАСНИМ ВИМОГАМ	99	90
– Чисельність місцевих постачальників	80	61
– Якість місцевого постачальника	83	80
– Ширина ланцюга створення вартості	79	70
– Управління міжнародним розповсюдженням	82	86
– Модернізація виробничого процесу	95	68
– Межі маркетингу	79	81
12. ІННОВАЦІЇ	81	61
– Здатність до інновацій	82	52

Як видно з таблиці 2.1, найбільше Україна втратила в макроекономічному середовищі (-16-те, 105-те місце зі 140 країн) і розвитку фінансового ринку (-13-те, 120-те). Погіршилися показники охорони здоров'я та початкової освіти (-10-те місце) [101; 105]. Погіршилися показники макроекономічного середовища, переважно за рахунок інфляції. За цим показником Україна опустилася на 59 місць, посівши 134-те місце зі 140 країн у рейтингу. Значне зростання інфляції було зумовлене низкою об'єктивних чинників і дій, необхідних для проведення реформ. До об'єктивних чинників належить значне знецінення національної валюти по відношенню до іноземних валют, особливо до долара США, у зв'язку з геополітичною невизначеністю, тобто постійний захисний механізм українців - «втеча в долар».

Серед необхідних реформ, які сприяли зростанню інфляції, - поступове коригування цін на енергоносії до економічно обґрунтованого рівня, що є рішучим кроком, якого Україна не робила від моменту здобуття незалежності. За оцінками експертів та НБУ, внесок адміністративного зростання цін у зростання споживчих цін оцінюється в 19,5 % [103]. За рівнем державного боргу Україна втратила 44-те місце, посівши у 2023-24 роках 110-те місце серед 140 країн. Також погіршилася оцінка платіжного балансу країни (-5-те місце, 104-те місце) і кредитний рейтинг країни (-13-те місце, 118-те місце). Показники розвитку фінансового ринку погіршилися у зв'язку з погіршенням оцінок компаніями спроможності країни залучати кошти на внутрішньому фондовому ринку (-10-те, 118-те), регулювання фондового ринку (-8-ме, 135-те)[101] та захисту юридичних прав (-6-те, 17-те). Погіршення оцінки фірмами доступності фінансування на внутрішньому фондовому ринку пов'язане як із погіршенням економічної ситуації, так і зі зменшенням частки інвесторів, які виходять зі свого найважливішого активу - готівки - для вкладення в акції та облигації.

Опосередковано ці причини призвели і до зниження індексу регулювання фондового ринку [105]. Зниження індексу захисту юридичних

прав було пов'язане з погіршенням захисту прав кредиторів, зокрема прав забезпечених кредиторів. Вирішення цього питання було однією з умов Меморандуму про взаєморозуміння України з МВФ [105; 106]. Україна відстає від індексу за якістю інститутів (у 2023-24 роках Україна посідала 130-те місце) та ефективністю ринку товарів і послуг (106-те місце); ці показники залишаються дуже низькими, хоча у 2023 році вони навіть зросли [101]. В інституційній складовій найгірші оцінки отримали оцінка компаніями марнотратства бюджетних видатків (134-те місце), захист міноритарних акціонерів (134-те місце) та довіра до правоохоронних органів (133-те місце). Оцінки корпоративних втрат через загрозу тероризму знизилися з об'єктивної причини конфліктної ситуації на сході країни (-16-те, 133-те). Поки очікується реальний прогрес у реформі державної служби у вигляді затвердження стратегії та законопроекту «Про систему державної служби» [104; 106], органи виконавчої влади скорочують персонал. Наприклад, у результаті реорганізації офіс Президента скоротив свій штат на 30 %, а Міністерство економіки - на 30 %. Це має призвести до економії бюджетних коштів у короткостроковій перспективі [105].

Україна піднялася на вісім позицій за рівнем незалежності судової влади (132-ге місце), і розв'язання цієї проблеми через забезпечення рівного доступу до незалежної судової системи є одним із завдань реформи судової та державної служби [107; 108]. Що стосується ефективності товарного ринку, то Україна значно відстає за ефективністю антимонопольної політики (136-те місце зі 140) та впливом оподаткування на готовність інвестувати (129-те). Вона також має низькі оцінки за показниками, пов'язаними з прямими іноземними інвестиціями, такими як частка іноземної власності (126-те місце) та вплив нормативно-правового регулювання на прямі іноземні інвестиції (122-ге місце) [105].

З іншого боку, Україна покращила свої позиції за ефективністю ринку праці (піднялася на 14 місць у 2022 році, посівши 56-те місце зі 140 країн, хоча 2023 року цей показник знизився) і вищої освіти та навчання (піднялася

на 5 місць, посівши 35-те місце у світі). Україна посідає 47-ме місце у світі за практикою найму та звільнення (зростання на 17 позицій у 2022-23 роках) і 14-те місце за залежністю оплати праці від продуктивності (зростання на 14 позицій). Ці фактори є конкурентними перевагами України у світі: у 2022-23 роках Україна підвищила свою позицію в індексі на 32 місця (87-ме) за показником співробітництва у відносинах між працівником і роботодавцем. За показником вищої освіти та професійної підготовки Україна піднялася на п'ять місць зі 140 країн і посіла 35-ту позицію.

Таким чином, вища освіта залишається конкурентною перевагою України. Україна посідає 14-те місце у світі за рівнем проникнення вищої освіти та 38-ме місце у світі за якістю математичної та природничо-наукової освіти. Вона також посідає 44-те місце за доступом до Інтернету в школах (піднявшись на 23 позиції). Плануються подальші структурні реформи в усіх сферах освіти і науки, які насамперед підвищать якість освіти. Зокрема, повним ходом триває процес надання автономії університетам і закриття неякісних навчальних закладів (закрито 76 університетів і філій). У майбутньому планується провести радикальну реформу професійної освіти. Зокрема, зросте вплив роботодавців на формування змісту програм [105].

Україна також має конкурентні переваги за якістю початкової освіти (46-те місце серед 140 країн) та охопленням населення (33-те місце). Згідно з результатами 2023 року, Україна має низку конкурентних переваг у сфері інновацій. Україна посіла 29-те місце за забезпеченістю науково-технічними кадрами, 43-те місце за якістю науково-дослідних установ та 50-те місце за кількістю патентів на винаходи. Очевидно, що інновації мають потенціал для стимулювання економіки. Для цього необхідні зусилля держави та бізнесу, як-от збільшення державних закупівель високотехнологічної продукції (Україна наразі посідає 98-ме місце) та покращення співпраці між університетами та бізнесом у сфері науки та інновацій (74-те місце) [101].

Так, згідно з Індексом, Україна втратила найбільш значні позиції за показниками, що характеризують розвиток інфраструктури,

макроекономічного середовища та фінансового ринку, що можна пояснити негативними наслідками військових дій. Зокрема, вона посідає 140-те місце зі 140 країн, 135-те місце за регулюванням фондової біржі та 134-те місце за зміною інфляції [109].

Однак індекс глобальної конкурентоспроможності виявляє й низку проблем, що уповільнюють зростання конкурентоспроможності країни. Дослідження, проведене в рамках Індексу глобальної конкурентоспроможності, виокремлює такі основні проблеми конкурентоспроможності України (у відсотковому співвідношенні) [110, с.213-214] - політична нестабільність (на тлі політичної кризи та військових дій на сході України), корупція (сталий розвиток інституційного середовища). (основний бар'єр), а також ускладнений доступ до фінансування (через нерозвиненість фінансового сектору України та нестабільність банківського сектору, що є ключовим для сталого розвитку сучасної ринкової економіки) були особливо важливими чинниками (рис. 2.2).

Рис. 2.3. Ключові проблеми конкурентоспроможності України (у % відповідей респондентів)

За: [110,с.214]

Ці проблеми мають системний і глибоко вкорінений характер, про що свідчить той факт, що найбільшою перешкодою для ведення бізнесу в

Україні є низький рівень конкурентоспроможності України та тенденція до подальшого погіршення.

Щорічник світової конкурентоспроможності IMD - один із провідних європейських інститутів розвитку менеджменту, що базується в Лозанні (Швейцарія). (IMD), глобальне дослідження, розраховане за методологією IMD [111]. Інститут розуміє національну конкурентоспроможність як здатність національної економіки створювати й підтримувати середовище, у якому можуть процвітати конкурентоспроможні підприємства. З 1989 року інститут проводить щорічне аналітичне дослідження конкурентоспроможності у співпраці з дослідницькими інститутами по всьому світу. Кожна країна в рейтингу оцінюється на основі аналізу 333 позицій чотирьох ключових показників (стан економіки, ефективність уряду, стан ділового середовища і стан інфраструктури), які являють собою важливі аспекти економічного життя країни [111]. Кожному показнику надають однакову вагу. Для цього використовували дані міжнародних організацій, таких як Організація Об'єднаних Націй [112], Організація економічного співробітництва та розвитку [113], Світова організація торгівлі [114], Світовий банк [115] і Міжнародний валютний фонд [116], а також 57 партнерських організацій у всьому світі.

Умови ведення бізнесу в країнах, охоплених дослідженням, оцінюються на основі думки аналітиків та опитування керівників компаній і експертів у сфері управління. Підсумковий рейтинг ґрунтується на зворотному співвідношенні, аналогічному методології Індексу глобальної конкурентоспроможності: 2/3 ґрунтується на статистичних даних і 1/3 - на думці експертів. По кожній економіці, охопленій дослідженням, наводиться докладний опис країни та національної економіки, а також загальна позиція в рейтингу і докладні результати щодо найважливіших конкурентних сильних і слабких сторін, виявлених у результаті аналізу, використаного для розрахунку рейтингу.

Згідно з рейтингом, у 2023 році в нього були інтегровані 63 країни, в тому числі Україна. Лідерами рейтингу є Гонконг, Швейцарія, Сінгапур і США [117]; у 2023 році Україна набрала 56,126 бала (50,872 у 2014 році), що вище тільки за Венесуелу, Монголію і Бразилію та 60-те місце із 63 країн у рейтингу [117]; у 2023 році Україна посіла 59-те місце із 46,512 бала, випередивши тільки Монголію і Венесуелу.

На рисунку 2.4 наведено динаміку зміни рейтингу конкурентоспроможності України за категоріями у 2016-2023 роках, яка підтверджує, що конкурентоспроможність української економіки в досліджуваний період перебуває в критичній ситуації. Найкращу позицію в період 2016-2023 років посідала категорія «Стан економіки у 2019 році (30-те місце)». Загалом абсолютне падіння рейтингів за період дослідження становило 30-те місце в категорії «стан економіки», 7-ме місце в категорії «стан бізнес-середовища», 11-те місце в категорії «ефективність уряду» та 10-те місце в категорії «стан інфраструктури» [117; 118; 119].

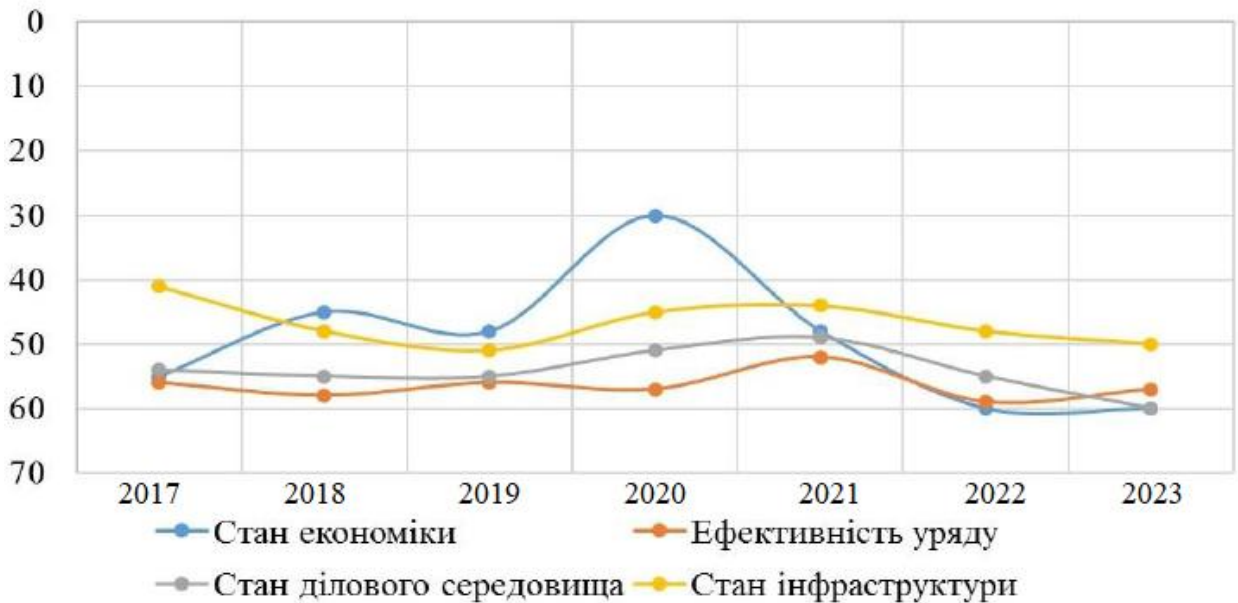

Рис. 2.4. Динаміка змін у рейтинзі конкурентоспроможності України за групами складових індексу, 2017-2023 рр.

За: [117; 119]

Отже, ключовими завданнями для посилення конкурентоспроможності України є відновлення темпів економічного зростання, зниження безробіття та поліпшення умов життя. Також важливо залучити внутрішні та іноземні інвестиції, реформувати судову систему, побороти корупцію та покласти край конфліктній ситуації в країні. Тому підвищення якості роботи державних інституцій є пріоритетним завданням, спрямованим на поліпшення внутрішнього середовища, що є важливим кроком на шляху до підвищення міжнародної конкурентоспроможності української економіки. Другим аспектом підвищення міжнародної конкурентоспроможності є пошук конкурентних переваг у зовнішній торгівлі України, тобто збільшення наявних і створення перспективних переваг.

2.2. Аналіз чинників конкурентоспроможності та експортного потенціалу України в контексті поглиблення євроінтеграції

Сьогодні актуальним підходом до створення комплексної типології країн є виокремлення типологій за рівнем конкурентоспроможності. Три групи показників Індексу глобальної конкурентоспроможності (базові вимоги, фактори підвищення ефективності та фактори розвитку й інноваційного потенціалу) зачіпають три стадії економічного розвитку. Концепція етапів економічного розвитку закладена в індексі. У більшості випадків виокремлюють такі стадії розвитку економіки: доіндустріальну, постіндустріальну та постіндустріальну.

Таким чином, у результаті типізації країн за конкурентоспроможністю визначається стадія економічного розвитку, яка розраховується за двома критеріями: перший - ВВП на душу населення, другий - частка корисних копалин у загальному обсязі експорту країни. Якщо ця частка перевищує 70 відсотків, то країна стає переважно елементною. Країна, економіка якої перебуває між цими двома етапами, вважається «перехідною економікою» [131].

Отже, країни, орієнтовані на елементи, - це здебільшого найменш розвинені країни світу (згідно з підходом ООН), а більшість країн-експортерів нафти вважаються такими, що перебувають на перехідному етапі між першою і другою стадіями економічного розвитку [99]. До країн, орієнтованих на ефективність, належать середні країни та країни з перехідною економікою (колишні постсоціалістичні та пострадянські), зокрема Україна, а до країн, які переходять з другого на третій етап, - нові індустріальні країни (НІК), 126 країн з перехідною економікою та малі острівні держави, що розвиваються. Усі розвинені країни світу орієнтовані на інновації (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Економіка європейських країн на різних етапах розвитку

Стадія	Країни мегарегіона Європа
Перша стадія: факторно-спрямовані економіки	–
Перехідні: від першої до другої стадії	Молдова
Друга стадія: Економіки, спрямовані на ефективність	Албанія, Болгарія, Македонія, Румунія, Сербія, <i>Україна</i> , Чорногорія
Перехідні: від другої до третьої стадії	Латвія, Литва, Польща, Росія, Угорщина, Хорватія
Третя стадія: Економіки, спрямовані на інновації	Австрія, Бельгія, Велика Британія, Данія, Греція, Естонія, Ірландія, Ісландія, Іспанія, Італія, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Португалія, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Франція, Чехія, Швейцарія, Швеція

За: [132]

У першій групі країн із факторною економікою немає жодної європейської країни. Україна посідає приблизно центральне місце в рейтингу міжнародної конкурентоспроможності. Міжнародна конкурентоспроможність країни визначається цілою низкою факторів, які можуть сильно відрізнитися залежно від країни. У результаті деякі країни досягають успіху в певних галузях тому, що їхня внутрішня ситуація є

найдинамічнішою і найперспективнішою в кожному конкретному випадку. На рисунку 2.2 порівнюються рейтинги країн ЄС та України в Індексі глобальної конкурентоспроможності. Як видно, Україна перебуває в найгіршому становищі, поряд із Грецією, Словаччиною та Хорватією. Лідують у рейтингу Велика Британія, Нідерланди, Німеччина та Фінляндія.

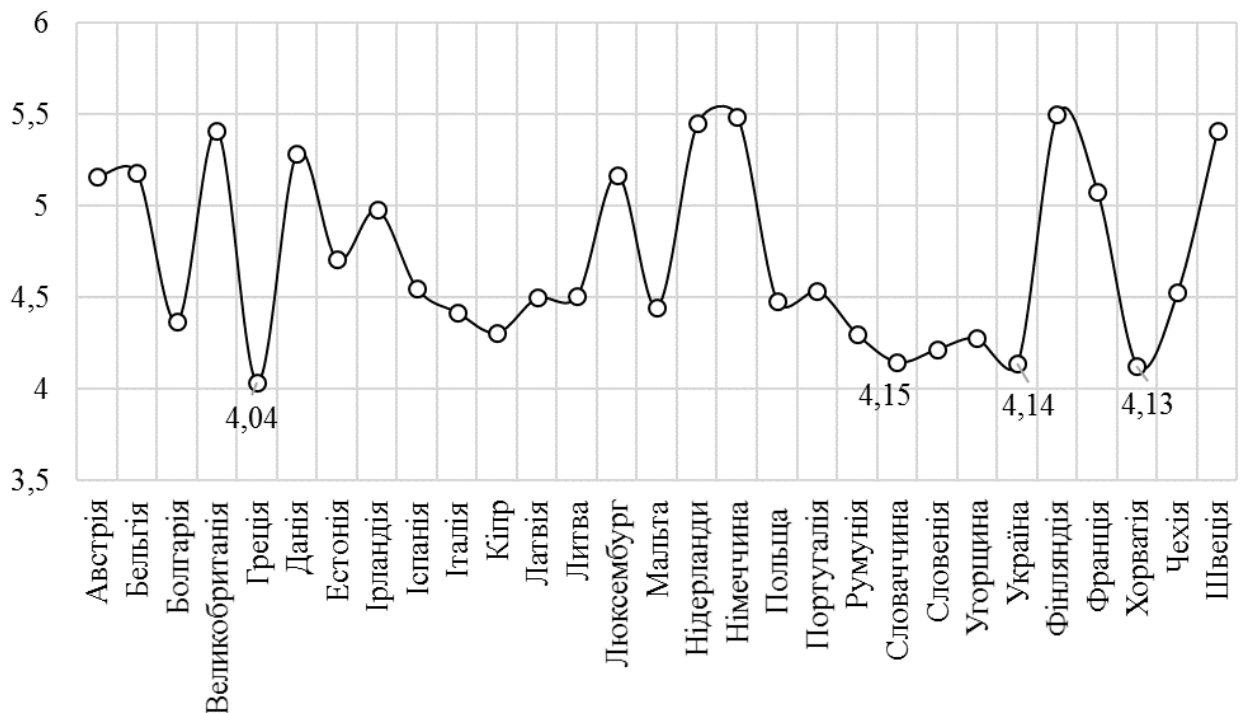

Рис. 2.5. Індекс глобальної конкурентоспроможності ЄС та України у 2023 р.

За: [127]

Незважаючи на щорічні коливання позиції країни в рейтингу, підсумковий бал, отриманий Україною, практично однаковий (4,0), що свідчить про те, що країна не робила спроб покращити жоден із показників рейтингу. Це свідчить про те, що країна не робила спроб покращити жоден із показників рейтингу. Оскільки в дослідженні брало участь кілька країн і необхідно було проаналізувати безліч змінних, як багатовимірну статистичну процедуру було використано ієрархічний кластерний аналіз для збирання даних, що містять інформацію про цільову вибірку, і для класифікації цільової вибірки на відносно однорідні групи.

Кластерний аналіз дає змогу створити типологію країн усередині регіону, згрупувати країни за спільними ознаками та визначити гіпотези на основі аналізу даних. Результатом ієрархічної кластеризації є «дерево кластеризації» або дендрограма, тобто безциклічний граф, побудований на основі 128-членної матриці близькості. Дендрограма може відобразити взаємозв'язки між об'єктами в заданому наборі. Для аналізу було обрано дані за всіма 12 показниками Глобального індексу конкурентоспроможності для 28 країн ЄС та України. У нашому випадку було обрано звичайну евклідову відстань, оскільки немає інформації про те, які ознаки важливіші для класифікації, ніж інші, тому можна враховувати відмінності між кожною ознакою рівною мірою. Щодо алгоритму кластеризації, то ми обрали метод «повної зв'язності», який означає, що новий об'єкт включають до кластера тільки в тому разі, якщо відстань між об'єктами не нижча за певний рівень. Результати кластеризації представлено на рисунку 2.26 у вигляді дерева поєднань.

Щоб визначити кількість кластерів, на які бажано розділити всі країни регіону, необхідно обрати порогову відстань, тобто відстань, на якій об'єднуються об'єкти, надто віддалені від точки зору дослідника. Після обрання порогової відстані через точку, що має відповідність обраній відстані, далі проводиться вертикальна лінія і підраховується кількість перетинів із «гілками» дендрограми. Кількість перетинів визначає кількість класів, а об'єкти, що з'являються на гілках, визначають склад класів. Одним із доступних інструментів для вибору кількості кластерів є метод Ворда. Було виділено сім кластерів із порогом 3 (рис. 2.26, табл. 2.3).

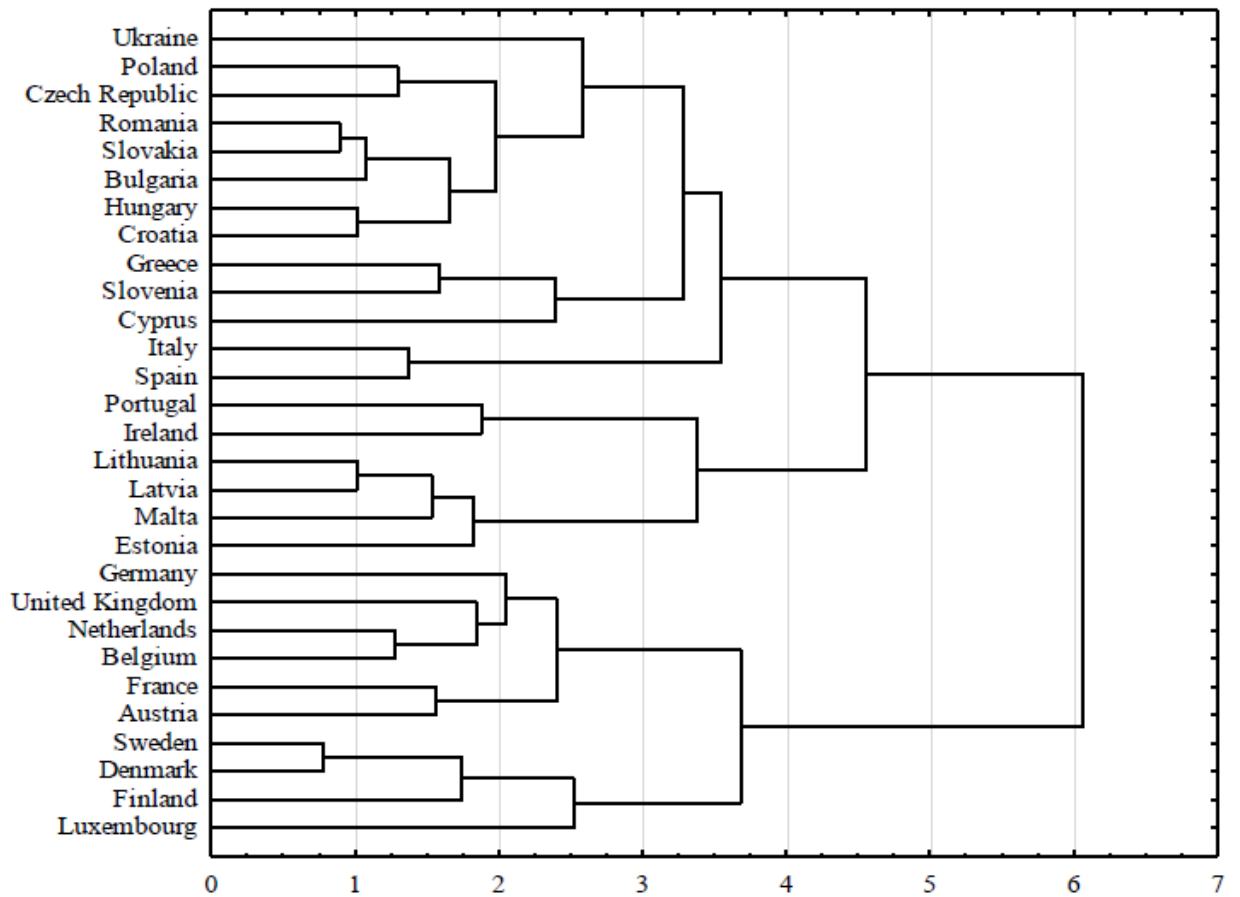

Рис. 2.6. Дерево поєднань країн Євросоюзу та України за рівнем глобальної конкурентоспроможності, 2020-2023 рр.

За: побудовано автором

Вибір кількості кластерів визначався на основі аналізу функціональності спеціальної якості шляхом порівняння розбивки на різну чисельність класів, виходячи із можливості змістовної інтерпретації та інших критеріїв.

Як видно з таблиці 2.3, Україна перебуває в одній групі (кластері) із країнами Східної Європи (Угорщина, Хорватія, Словаччина, Болгарія, Румунія, Польща та Чехія). Східноєвропейські країни останніми вступили до ЄС і поки що не змогли повністю довести свою економіку до рівня конкурентоспроможності таких країн, як Німеччина, Велика Британія та Фінляндія.

Система кластерів, що виокремлені методом Ворда

Номер кластера	Склад кластера	Кількість об'єктів в кластері
Кластер 1	Люксембург, Финляндія, Данія, Швеція	4
Кластер 2	Австрія, Франція, Бельгія, Нідерланди, Великобританія, Німеччина	6
Кластер 3	Естонія, Мальта, Латвія, Литва	4
Кластер 4	Ірландія, Португалія	2
Кластер 5	Іспанія, Італія	2
Кластер 6	Кіпр, Словенія, Греція	3
Кластер 7	Хорватія, Угорщина, Болгарія, Словаччина, Румунія, Чехія, Польща, <i>Україна</i>	8

За: побудовано автором

Для того щоб визначити фактори конкурентоспроможності України, доцільно виявити фактори, що мають найбільший вплив на індекс глобальної конкурентоспроможності країни. Для цього пропонується використовувати факторний аналіз, а як розрахункову матрицю - дані за всіма 12 показниками Індексу глобальної конкурентоспроможності для 28 країн ЄС та України. Факторний аналіз - це метод багатовимірного дослідження, що використовується для вивчення взаємозв'язків між значеннями змінних. Основні результати факторного аналізу виражаються в термінах факторних навантажень, факторних полів, факторних важелів і власних значень факторів. Визначення кількості відібраних факторів досить довільне.

Для більш об'єктивного відбору використовують критерій «кам'янистого осипу». Це графічний критерій, уперше описаний Р.Б. Кеттелом, який запропонував знайти на графіку місце, де власні значення убувають зліва направо якомога повільніше. Згідно з цим критерієм (рис. 2.7), має залишитися три фактори. При цьому основним визначальним фактором стає тільки перший, а другий і третій фактори чинять у багато разів менший вплив, як показано на рис. 2.7. Таблиця 2.4, у якій подано власні значення,

відсоток від загальної дисперсії, кумулятивні власні значення та кумулятивний відсоток, підтверджує правильність вибору трьох чинників.

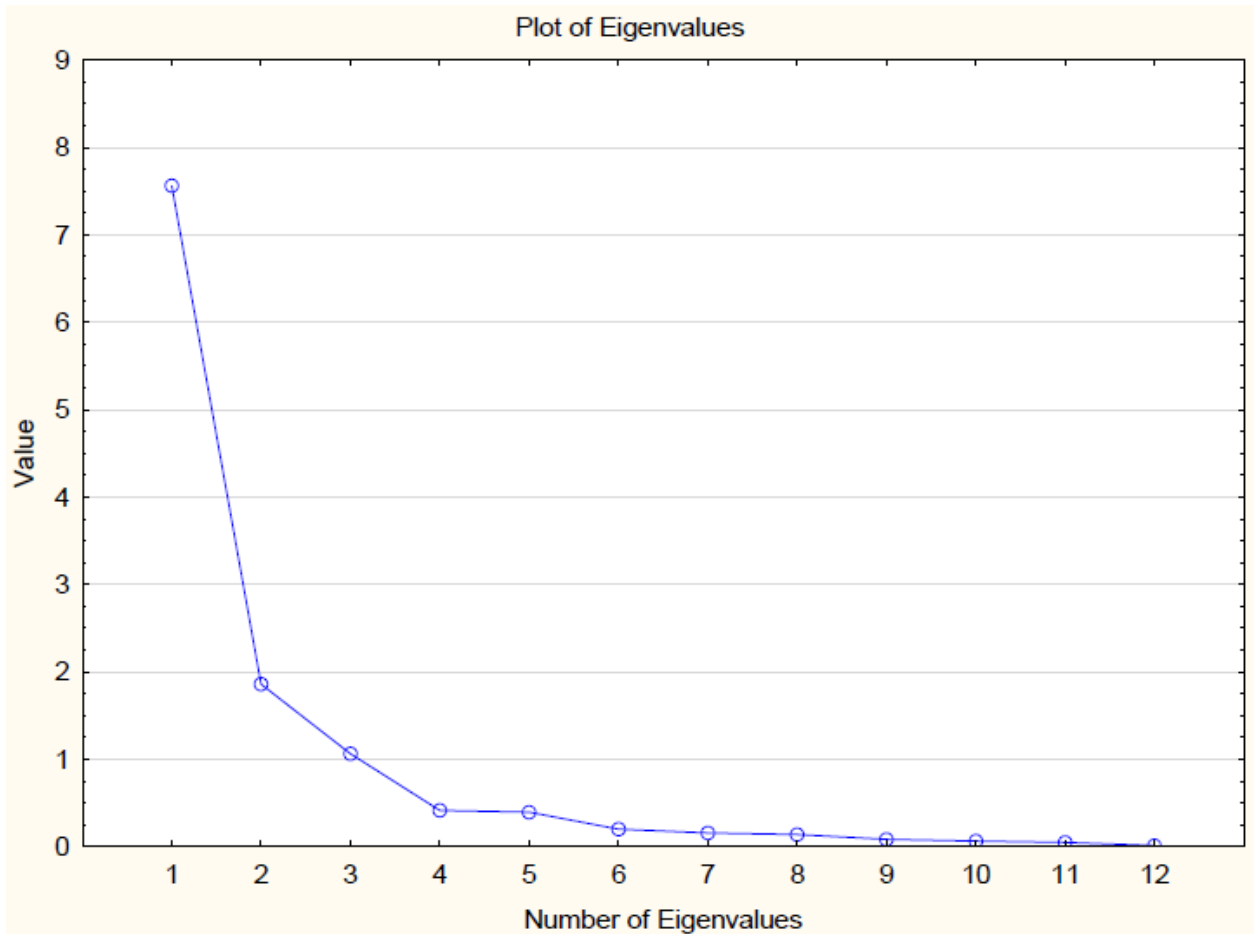

Рис. 2.7. Критерії «кам'янистого обвалу»

За: побудовано автором

Як видно з таблиці 2.4, власне значення першого фактора становить 7,5627880, а частка дисперсії, поясненої першим фактором, приблизно дорівнює 63%. На другий фактор припадає близько 15,5 % дисперсії, а на третій - 9 %. На інші фактори припадає менше 13 % загальної дисперсії. Таким чином, виявлені нами фактори покривають 87,370% загальної дисперсії, що переконливо свідчить про об'єктивність дослідження.

Виділення факторних навантажень (табл. 2.4) допомагає зробити комплексні зіставлення й інтерпретацію кореляції між змінними і факторами. Тому вони формують найбільш важливу інформацію, на якій базується інтерпретація факторів.

Факторні навантаження матриці властивих чисел

Факторні навантаження Головні компоненти (>.700000)				Факторні навантаження Головні компоненти (>.700000)			
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3		Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Субіндекс 1	-0,967	0,104	0,111	Субіндекс 8	-0,707	0,513	-0,303
Субіндекс 2	-0,807	-0,448	-0,080	Субіндекс 9	-0,916	-0,000	0,012
Субіндекс 3	-0,373	0,717	-0,401	Субіндекс 10	-0,230	-0,605	-0,713
Субіндекс 4	-0,737	-0,378	0,414	Субіндекс 11	-0,940	-0,192	-0,133
Субіндекс 5	-0,855	-0,212	0,143	Субіндекс 12	-0,955	-0,111	-0,116
Субіндекс 6	-0,909	0,182	0,176	Загальна дисперсія	7,562	1,859	1,063
Субіндекс 7	-0,736	0,479	0,167	Частка загальної дисперсії	0,630	0,154	0,088

За: побудовано автором

Як видно з таблиці 2.4, фактор 1 має високе навантаження на 10 з 12 субіндексів, за винятком субіндексу № 3 «Макроекономічне середовище» й субіндексу 10 «Розмір ринку». Однак, змінні із найбільшим навантаженням мають субіндекс № 1 «Інституції», субіндекс 6 «Ефективність товарного ринку», субіндекс № 9 «Технологічна готовність», субіндекс № 11 «Конкурентоспроможність фірми» та субіндекс № 12 «Інновації». Навантаження інших субіндексів є дещо нижчими, але все ще знаходяться в межах 0,8. У факторі № 2 лише субіндекс № 3 «Макроекономічне середовище» має високе навантаження, тоді як інші мають дуже низьке навантаження. У факторі № 3 лише субіндекс № 10 «Розмір ринку» має високе навантаження, тоді як інші мають дуже низьке навантаження. Розрахувавши середнє значення зважених факторів, можна визначити інституційну стабільність, ефективність товарного ринку та інновації як детермінанти міжнародної конкурентоспроможності країни. З метою підвищення об'єктивності факторного аналізу з трьох визначених факторів було виділено найбільш важливі для ЄС та України (таблиця 2.5).

Факторні навантаження для Євросоюзу та України

Факторні навантаження: головні компоненти			
	Фактор 1	Фактор 2	Фактор 3
Україна	1,48877	-0,42417	-0,02425
Німеччина	-1,24117	-0,55777	-1,73190
Франція	-0,54318	-0,94323	-1,06561
Великобританія	-1,35177	-0,51908	-0,57980
Італія	0,75083	-2,05586	-0,90041
Іспанія	0,33759	-1,70178	-0,61849
Польща	0,66762	0,16104	-0,83825
Румунія	1,36989	1,01294	-1,36160
Нідерланди	-1,50808	-0,55970	-0,16362
Греція	1,18848	-1,34146	0,66802
Бельгія	-1,01874	-0,88672	0,31355
Португалія	0,12847	-1,29268	0,86587
Чехія	0,37149	0,36481	-0,67779
Угорщина	1,05488	0,37557	-0,54629
Швеція	-1,26872	0,68223	-0,87990
Австрія	-0,66615	-0,06536	-0,20019
Болгарія	1,15079	1,09631	-0,30112
Данія	-1,14070	0,71556	-0,30234
Словаччина	1,21539	1,06059	-1,26254
Фінляндія	-1,67283	0,09396	0,43133
Ірландія	-0,80158	-0,56173	1,51245
Хорватія	1,25048	0,13218	-0,00580
Литва	0,27828	0,52455	0,40065
Латвія	0,23628	1,40867	0,71051
Словенія	0,66897	-0,90739	1,63817
Естонія	-0,33722	1,61102	0,86123

За: побудовано автором

Таким чином, за результатами проведеного факторного аналізу можна зробити такнаступні висновки:

- торговельний потенціал України перебуває на середньому рівні в Європі, на рівні з такими країнами, як Румунія, Болгарія, Греція, Польща, Угорщина, Словаччина, Латвія, Словенія, Хорватія, Литва, Кіпр та Італія;

- Україна може якісно збільшити свій торговельний потенціал через проведення реформ, спрямованих на спрощення процедур доступу до зовнішніх й внутрішніх ринків, створення якісної інфраструктури та розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій.

2.3. Оцінка зовнішньоторговельної конкурентоспроможності України в умовах Зони вільної торгівлі ЄС

На структуру внутрішнього ринку суттєво впливають відкритість економіки, зміна світових цін на експортні товари та національні зовнішньоторговельні обмеження. По-перше, фірми зможуть постачати товари на експорт, що передбачає необхідність додаткових фінансових та управлінських ресурсів, залежність політики фірм від світових цін, валютних курсів і зовнішньоторговельної політики держави, а також необхідність враховувати міжнародні стандарти звітності.

З одного боку, експортні можливості відкривають перспективу виходу на ширший ринок. З іншого боку, на експортних ринках вітчизняні виробники конкурують із ширшим колом реальних і потенційних постачальників. По-друге, дерегулювання міжнародної торгівлі також призведе до збільшення обсягу імпортової продукції, що поставляється на внутрішній ринок, яка стане заміником вітчизняних товарів порівнянної якості. З точки зору вітчизняних виробників, це означає посилення конкуренції та скорочення частки внутрішнього ринку. У цих умовах одні виробники скорочують виробництво і йдуть з ринку, а інші, навпаки, об'єднуються, диверсифікують свою діяльність і вдосконалюють технології виробництва.

Таким чином, міжнародна торгівля може розглядатися як важливий фактор розвитку конкуренції, оскільки вона впливає як на структуру ринку, так і на поведінку вітчизняних компаній. Взаємозв'язок між торговельною системою країни та міжнародною конкурентоспроможністю проілюстровано на рисунку 2.8, де показано, що лінії індексу сприяння торгівлі [122] та індексу міжнародної конкурентоспроможності [123] практично ідеально збігаються. Кореляційні розрахунки (коефіцієнт кореляції 0,93) також підтверджують наявність тісного взаємозв'язку. Це говорить про те, що зовнішня торгівля та її компоненти є важливими елементами для міжнародної конкурентоспроможності країн.

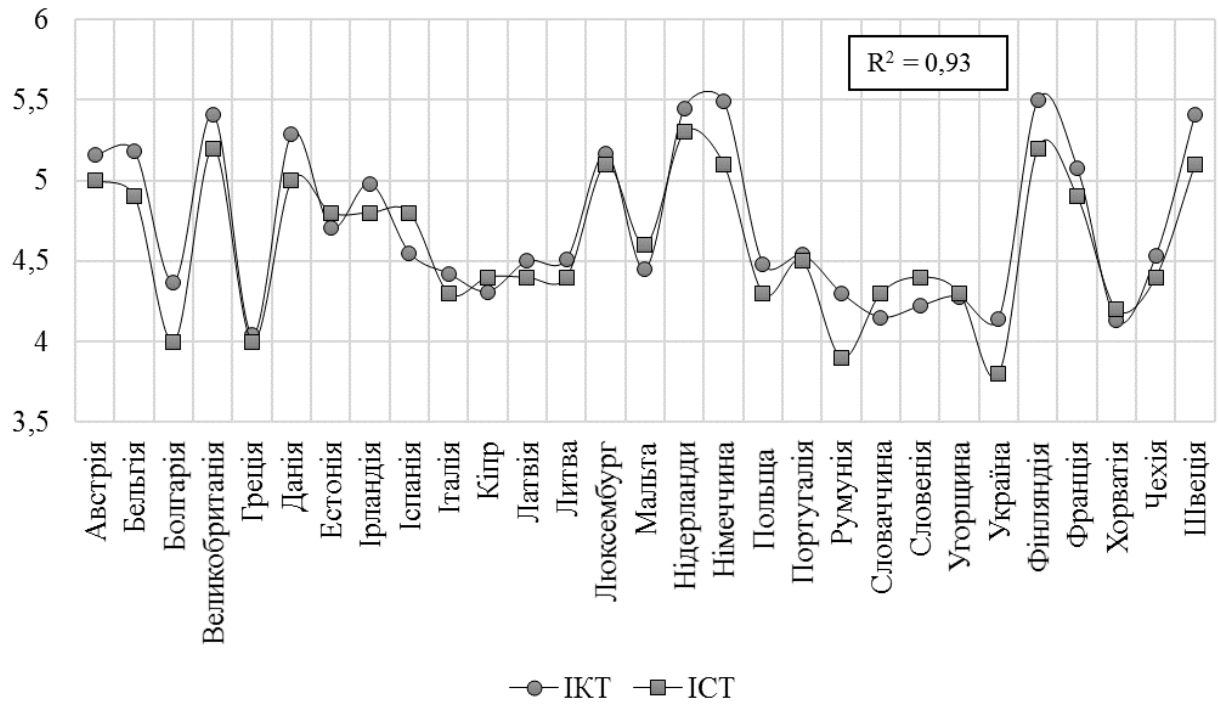

Рис. 2.8. Взаємозв'язок індексу глобальної конкурентоспроможності та потенціалу зовнішньої торгівлі країн Євросоюзу та України

За: побудовано автором за [122; 123]

Розглянемо поточний стан зовнішньої торгівлі України. Загалом процеси змін структури й географічного вектора зовнішньої торгівлі України негативно вплинув на її зростання, зокрема, за даними Міжнародного інституту розвитку менеджменту (IMD), обсяги експорту товарів з України в період з 2022 до 2024 рр. зазнали значних змін у відсотковому вираженні порівняно з попереднім роком (Рисунок 2.10) [124].

Проблема процесу європейської інтеграції посідає чільне місце в дослідженнях вітчизняних і зарубіжних учених. Зокрема, еволюція інтеграційного процесу в Україні; основні очікування, ризики та наслідки заходів з інтеграції української економіки до європейської; закономірності та приховані чинники розбіжностей між Україною та країнами ЄС; особливості європейської інтеграції в умовах масштабної війни; впровадження проєвропейських реформ; поглиблення секторального співробітництва; Оцінка ефективності співробітництва між Україною та ЄС описана в роботах [1-8].

На тлі припинення торговельно-економічних відносин з рф та білоруссю, які до 2021 року були в числі десяти найбільших торговельних партнерів України, внутрішній ринок значною мірою переорієнтувався на європейський, а географічні рамки зовнішньої торгівлі розширилися за рахунок виходу на нові ринки. Зокрема, згідно зі звітом про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2022 рік, загальний прогрес у виконанні Угоди збільшився з 63 % у 2021 році до 72 % у 2022 році, тобто на 9 %. Порівняно з іншими галузями, загальний рівень прогресу виконання Угоди у сферах, пов'язаних із зовнішньою торгівлею, є дещо вищим у сфері технічних бар'єрів у торгівлі (87 %, зростання на 1 % у 2022 році) та значно нижчим у сфері митного контролю (60 %, зростання на 8 % у 2022 році).

Водночас, Закон України «Про матеріали та вироби, призначені для контакту з харчовими продуктами» (№ 2718-IX від 3 листопада 2022 року), Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення державного регулювання у сфері пестицидів і агрохімікатів» (№ 2775-IX), Закон України «Про матеріали та вироби, призначені для контакту з харчовими продуктами» (№ 2718-IX від 3 листопада 2022 року), Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання в сфері пестицидів та агрохімікатів» (№ 2775-IX від 3 листопада 2022 року), Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання» (№ 2718-IX від 3 листопада 2022 року), Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання в сфері пестицидів та агрохімікатів» (№ 2775-IX від 3 листопада 2022 року) та № IX) та низка інших законів України. № 2763-IX від 16 листопада 2022 року), Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту прав на сорти рослин та приведення законодавства у сфері насінництва та розсадництва у відповідність до положень законодавства Європейського Союзу» (№ 2763-IX від 16 листопада 2022

року) та інші призвело до 72%-вого прогресу Угоди у сфері «санітарних та фітосанітарних заходів» (зростання на 8% у 2022 році) [9].

Важливим здобутком України у сфері реалізації митної політики є отримання статусу повноправного підписанта (з 1 жовтня 2022 року) Конвенції про єдину митну процедуру, Конвенції про спрощення процедур у торгівлі товарами та Конвенції про міжнародне застосування нової комп'ютеризованої системи митного оформлення (НКТО). У 2019 році та першій половині 2023 року Україна експортувала переважно низько та середньотехнологічні товари. При цьому частка найбільш експортованих товарів за чотирма розділами УКТЗЕД у загальному обсязі експорту становила від 65,1 до 69% (див. табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Товарна структура зовнішньої торгівлі України з ЄС

Розділ УКТ ЗЕД		2019	2020	2021	2022	I півріччя 2023
Експорт						
II.	Продукти рослинного походження	25,8%	24,2%	22,8%	30,5%	34,5%
III.	Жири та олії тваринного або рослинного походження	9,5	11,7%	10,3%	13,5%	14,7%
V.	Мінеральні продукти	9,7%	10,8%	12,4%	9,8%	6,4%*
XV.	Недорогоцінні метали та вироби з них	20,5%	18,4%	23,5%	13,6%	10,9%
Разом		65,5%	65,1%	69%	67,4%	68%
Імпорт						
V.	Мінеральні продукти	21,4%	15,9%	20,5%	23,7%	19,6%
VI.	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	12,3%	13,5%	13,4%	11,2%	12,4%
XVI.	Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	21,9%	21,3%	19,5%	16,6%	17,1%
XVII.	Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	10,1%	10,6%	10,4%	10,2%	10,9%
Разом		65,7%	61,3%	63,8%	61,7%	60%

За: [122; 123]

Структура торгівлі України з ЄС дещо відрізняється від загальної структури зовнішньої торгівлі країни. Зокрема, до четвірки лідерів за статтями експорту в рамках UCGFEA входять товари глави XVI. Машини, устаткування та механізми; електроустаткування (85. Електричні машини),

які становлять 12-15% від загального обсягу експорту до цих країн. Крім того, значну частку в загальному обсязі імпорту займають товари з товарних груп «30 Фармацевтичні товари», «84 Ядерні реактори, котли та машини» та «87 Засоби наземного транспорту (крім залізничного)». У 2022 році у зв'язку з російською агресією та реорганізацією глобальних ланцюжків постачань продовольчі товари та мінеральне паливо у структурі експорту до ЄС значно збільшився імпорт (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Індекси концентрації зовнішньої торгівлі України з ЄС
за розділами УКТ ЗЕД

Розділ УКТ ЗЕД		2019	2020	2021
Експорт				
II.	Продукти рослинного походження	21,6%	18,1%	14,32%
V.	Мінеральні продукти	13%	11,11%	14,53%
XV.	Недорогоцінні метали та вироби з них	18,3%	16,7%	23,72%
XVI.	Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	13,6%	14,8%	11,91%
Разом		66,5%	60,71%	64,48%
Імпорт				
V.	Мінеральні продукти	11,2%	8,7%	11,19%
VI.	Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	17,5%	18,9%	18,30%
XVI.	Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	21,7%	21,3%	20,31%
XVII.	Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	13,5%	11,9%	12,16%
Разом		63,9%	60,8%	61,96%

За: [122; 123]

У порівнянні з Україною ЄС переважно експортує високотехнологічні товари, такі як машини та транспортне обладнання, а імпортує викопне паливо та інші сировинні продукти, які складають понад 58% загального імпорту ЄС (у фізичному вираженні) [10].

Протягом аналізованого періоду зовнішня торгівля України характеризувалась низьким рівнем внутрішньогалузевої торгівлі; з країнами ЄС індекс внутрішньогалузевої торгівлі був дещо нижчим, але дещо вищим у 2019-2021 роках; у розрізі окремих розділів УКТЗЕД (на які припадає

найбільша частка імпорту та експорту товарів) внутрішньогалузевий. При розрахунку індексу торгівлі найнижчий рівень світової торгівлі характеризується торгівлею продуктами розділу III. Тваринні та рослинні олії та жири і XVII. засоби наземного транспорту, повітряні та плавучі судна. Водночас, XVI. машини, устаткування і механізми; електрообладнання; і IV. готові харчові продукти (див. рис. 2.9).

Розвиток внутрішньогалузевої торгівлі визначається як спеціалізацією та конкурентоспроможністю зовнішньої торгівлі країни-партнера, так і рівнем розвитку внутрішнього ринку товарів і послуг. Зокрема, внутрішньогалузева торгівля продукцією товарних груп 84-85 характеризується високим ступенем концентрації - 0,577-0,616. Основу високотехнологічного експорту України становить машинобудівна продукція, обсяг якої з 2013 року скоротився майже на 50%. При цьому особливістю вітчизняного експорту машинобудівної продукції є велика частка виробів із платної сировини. Зокрема, 2020 року на таку продукцію припадало 42,6 % експорту машин, устаткування, механізмів та електроустаткування і 71,8 % експорту електричних машин (товарна підгрупа 85) [12].

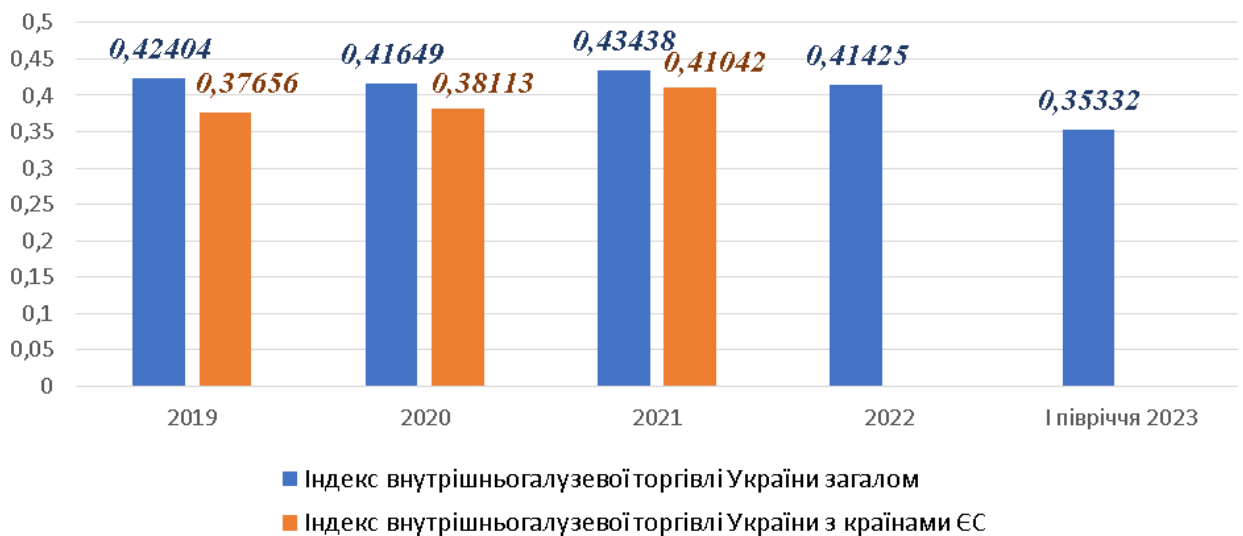

Рис. 2.9. Динаміка індексів внутрішньогалузевої торгівлі України з країнами Євросоюзу

За: побудовано автором за [122; 123]

Розвиток внутрішньогалузевої торгівлі визначається як спеціалізацією та конкурентоспроможністю зовнішньої торгівлі країни-партнера, так і рівнем розвитку внутрішнього ринку товарів і послуг. Зокрема, внутрішньогалузева торгівля продукцією товарної групи 84-85 характеризується високим ступенем концентрації 0,577-0,616. Основу високотехнологічного експорту України становить машинобудівна продукція, обсяг якої з 2013 року скоротився майже на 50%. При цьому особливістю вітчизняного експорту машинобудівної продукції є велика частка виробів із платної сировини. Зокрема, 2020 року на таку продукцію припадало 42,6 % експорту машин, устаткування та механізмів і електрообладнання та 71,8 % експорту електричних машин (товарна підгрупа 85) [12].

Розвиток прикордонних регіонів України характеризується високим ступенем інтеграції економіки в ланцюжок створення вартості через виробництво товарів за плату та їх подальший експорт. Тому прикордонні регіони з найменшою часткою доданої вартості є частиною глобальної виробничої мережі. Таким чином, низька заробітна плата та прикордонне розташування визначають конкурентні переваги цих регіонів. Загалом, у прикордонних регіонах України товарна група XVI. Машини, устаткування, механізми та електроустаткування характеризується найбільшою часткою експорту готової продукції, виробленої з платної сировини. Частка такої продукції в загальному обсязі експорту може сягати 99 % (Закарпатська область) [13]. Здебільшого діяльність підприємств, що виробляють продукцію цієї товарної групи, обмежується лише однією або двома ланками виробничого процесу, пов'язаними з виготовленням продукції.

Таким чином, в умовах зміни глобальних торговельних потоків ЄС не лише став важливим стратегічним торговельним партнером України: у період з 2020 до 2024 року відкритість торгівлі України для ЄС збільшилася з 27% до 34,5%, залежність національної економіки від продажу товарів на ринку Євросоюзу зросла з 11,9% до 17,4%, а залежність України від імпорту товарів з ЄС зросла з 14,7% до 15,6%. Індекс концентрації експорту України з

Євросоюзу залишається досить високим - 0,3 і має тенденцію до зростання. Водночас у Євросоюзі він дещо коливався останніми роками, але має тенденцію до зниження і у 2024 році сягне 0,07. Такий динамічний розвиток процесу євроінтеграції нашої країни у зовнішньоекономічній сфері супроводжується поглибленням сировинної спеціалізації вітчизняного експорту та переважанням низькотехнологічної продукції у товарній структурі зовнішньої торгівлі України з Євросоюзом. Подальша інтеграція України у внутрішній ринок ЄС і зміцнення торговельно-економічного співробітництва мають супроводжуватися диверсифікацією структури експорту, поглибленням внутрішньогалузевої торгівлі товарами високого ступеня переробки та формуванням нових ланцюжків доданої вартості в технологічних, наукомістких та інноваційних галузях.

Висновки до розділу

1. Наявність взаємозв'язку між торговельною системою країни та міжнародною конкурентоспроможністю підтверджується кореляційними розрахунками, які показують, що зовнішня торгівля та її складові є важливими чинниками міжнародної конкурентоспроможності країни. Результати показують, що функціонування зовнішньої торгівлі України залежить від поступової переорієнтації експортного ринку українських виробників, складної політичної ситуації, конфлікту на сході України, що триває, та трансформації зовнішньої торгівлі України у зв'язку з укладенням Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом і її практичною реалізацією. Оскільки зовнішня торгівля України на сучасному етапі характеризується поступовою зміною вектора в бік європейської інтеграції, важливо розрахувати порівняльні переваги експортних груп товарів і послуг України. Розраховуючи коефіцієнт участі України в європейському поділі праці, тенденції розвитку показують, що експортні потоки поступово збільшують свою участь на європейському ринку. Експорт послуг поступово займає своє місце на європейському ринку.

2. Результати багатофакторного кластерного аналізу та факторного аналізу дали змогу зробити такі висновки. - Україна є однією з найменш конкурентоспроможних економік у Європі, випереджаючи Грецію та Хорватію. Вона перебуває в одному кластері з країнами Східної Європи (Хорватія, Угорщина, Болгарія, Словаччина, Румунія, Чехія та Польща) Серед безлічі чинників міжнародної конкурентоспроможності ЄС та України найважливішими є інституційні, торговельні та інноваційні чинники. Україна може підвищити свою міжнародну конкурентоспроможність тільки в тому разі, якщо поліпшить якість роботи державних установ та інфраструктури, підтримає якість освіти в країні та підвищить ефективність товарних ринків.

3. Сильними аспектами конкурентоспроможності України нині є високий рівень загальної освіти, гнучкий і ефективний ринок праці, великий внутрішній ринок і зовнішня торгівля, високий інноваційний потенціал, якість науково-дослідних установ і наявність учених і технічних фахівців. Проводячи реформи української економіки з метою підвищення конкурентоспроможності, слід враховувати, що ці фактори залишаться основою для майбутнього зростання. Однак основні проблеми міжнародної конкурентоспроможності пов'язані з доступом до фінансування, високим податковим тягарем, корупцією, адміністративною неефективністю та податковою системою. Загальна конкурентоспроможність товарного експорту України має тенденцію до поступового зростання. Це підтверджує той факт, що експорт України є сировинним, а світовий товарний ринок зазнає частих змін кон'юнктури та значної конкуренції, що робить малоімовірним довгостроковий розвиток.

РОЗДІЛ 3 ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ПОСИЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

3.1. Обґрунтування напрямів посилення міжнародної конкурентоспроможності України у контексті євроінтеграції

Для усунення негативних чинників, що формують міжнародну конкурентоспроможність України, та створення дієвого й ефективного механізму її зміцнення важливо визначити цей процес і виявити зовнішні та внутрішні чинники, які мають найбільший вплив на обсяг зовнішньоекономічної діяльності України. Вивчаючи фактори макросередовища зовнішньоекономічної діяльності України, можна провести своєрідний RESTEL-аналіз, у якому політичні, правові, економічні, соціально-екологічні та технологічні фактори є складовими комплексного інструменту оцінки зовнішніх впливів на конкурентоспроможність української економіки.

Таким чином, насамперед, аналіз показує не лише наявність проблем, а й перспективи розвитку конкурентоспроможності України:

1. Політика. Поточна ситуація є напруженою. У зв'язку з останніми подіями уряд нестабільний. Урядовці не розуміють рівня небезпеки всередині країни та серед населення. Має місце військова агресія і повномасштабна війна України з РФ, її колишнім найближчим торговельним партнером. Відсутність ефективних реформ практично у всіх сферах.

2. Економіка. Економічне зростання призупинено на невизначений термін, що також підтверджує важливість російського ринку для економічного розвитку країни. Багато компаній припинили свою діяльність. Рівень розвитку інфраструктури не відповідає сучасним світовим вимогам. Великий зовнішній борг. Висока залежність від експорту сировини та імпорту енергоносіїв, високоточне машинобудування. Поступова втрата переваг статусу транзитної країни, що позначається на зниженні експорту послуг.

3. Суспільство. Соціальний рівень в Україні відносно стабільний, але низький, без тенденцій до реального зростання. Спостерігається значне соціальне розшарування з переважанням верстви з доходом нижче середнього. Доходи середнього класу нестабільні;

4. Технології. Україна є країною, що розвивається. Рівень технологічного розвитку в країні можна охарактеризувати як середній, але без значних і ефективних реформ він поступово знижувався протягом останніх 25 років. Бракує інвестицій у технологічне переозброєння, розвивається тільки ІТ-індустрія;

5. Право. Правова система в Україні досить стабільна, але головною проблемою є відсутність багатьох законів, їхнє повільне застосування та неточне виконання. Також поширена корупція.

6. Навколишнє середовище. Україна намагається стати більш екологічною, регулюючи відходи та впроваджуючи стандарти, що відповідають сучасним екологічним нормам. Існують основні чинники: радіоактивне забруднення окремих територій унаслідок аварії на Чорнобильській АЕС, висока енергоємність економіки та відсутність природоохоронних технологій у найекологічніших галузях. Основні виробничі потужності українських стратегічних підприємств були створені за радянських часів і тому не підпадають під європейські екологічні стандарти для масового промислового виробництва. Мікросередовище, яке є необхідною умовою для зміцнення конкурентоспроможності України, було оцінено на основі SWOT-аналізу (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

СВОТ-аналіз економіки України в умовах поглиблення міжнародної інтеграції

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> • вигідне географічне розташування та логістичні можливості; • людський капітал; • запаси природних ресурсів, вартість яких перевищує 1 трлн дол. США; • чорноземи та АПК, що може нарощувати виробництво готової продукції; • розвинена ІТ-індустрія; • потужний енергетичний та військово-промисловий комплекси. 	<ul style="list-style-type: none"> • зовнішня військова агресія; • політична нестабільність; • відсутність чіткої стратегії розвитку економіки, підтримки підприємців, прозорих правил й здорової правоохоронної і судової систем; • дорогі кредити й залежність від імпорту; • високе адміністративне навантаження на бізнес; • низький рівень купівельної спроможності населення.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> • умови щодо проведення комплексної прагматичної економічної національної політики з метою розвитку інноваційних галузей; • значні обсяги для зберігання вуглеводнів й розвинена інфраструктура для транзиту електроенергії; • потенціал стати одним із глобальних гарантів світової продовольчої безпеки; • фармацевтика, що активно розвивається; • можливості для зростання внутрішнього туризму; • медичний туризм — на міжнародному ринку сервіс охорони здоров'я в Україні в деяких нішах відносно якісний і дешевий. 	<ul style="list-style-type: none"> • глобальний перехід від концепції глобалізму до національного протекціонізму; • кліматичні зміни — південні області України уже потребують меліорації; • нові військові конфлікти; • міжнародна трудова міграція, що забирає з країни висококваліфіковані кадри і робочі руки; • зниження глобального попиту на біопальне, що в результаті може привести до падіння масштабів експорту окремих видів аграрної продукції з України.

За: побудовано автором

Результати аналізу внутрішніх чинників, що впливають на конкурентоспроможність України, такі:

1. Сильні сторони:

- Україна має населення більше ніж 40 мільйонів людей, більшість з яких є освіченими та працездатними. Понад 50 % населення має вищу освіту [113].

- Україна є однією з найбагатших країн світу за запасами природних ресурсів (нафта, газ, вугілля, залізна руда, марганець, нікель, уран, титан, сірка, ртутна руда і т. ін.) з оцінкою запасів у поточних цінах у 15 трлн доларів США [112];

- Економічний потенціал перевищує 500 млрд доларів США [123].

- Формується прогресивна та цивілізована частина українського суспільства.

- Високий потенціал переробної промисловості.

- Великий економічний потенціал внутрішнього споживчого ринку.

- Членство в міжнародних і регіональних організаціях, у тому числі в СОТ, забезпечує доступ до найрозвиненіших і найперспективніших на сьогоднішній день ринків, технологій та адміністративних стандартів.

2. Слабкі сторони:

- Олігархічна формація антисоціальних суспільних відносин, що сформувалися раніше, продовжує функціонувати, руйнуючи економіку і штучно знижуючи соціальні стандарти.

- Українська економіка - одна з найменш ефективних слабших у світі [113].

- Українці - найбільш бідні та найменш платоспроможні покупці серед жителів європейських країн [113].

- Корупція перешкоджає ефективному соціально-економічному розвитку) [113];

- корупція перешкоджає ефективному соціально-економічному розвитку;

- українська економіка є низькотехнологічною, сировинною, низькорентабельною, монополістичною та неконкурентоспроможною, характеризується високим зношенням основних фондів (амортизацією) та вкрай низькою продуктивністю праці;

- Україна продає обмежені природні ресурси. Україна поступово перетворюється на сировинну державу, що продає обмежені природні ресурси;

- частка малих і середніх підприємств у структурі ВВП України різко скорочується;

- кількість людей в українському суспільстві, які відносять себе до середнього класу, значно зменшується (-10% від усього населення України). Це найбільш платоспроможна частина населення в розвинених країнах і гарант демократичного розвитку;

- в адміністративній системі відсутня сучасна концепція та довгострокова стратегічна програма розвитку України, що чітко, повно і всебічно описувала б шляхи досягнення спільних економічних, соціальних і політичних цілей;

- відсутність сучасної концепції та довгострокової стратегічної програми розвитку України, що чітко і повно описує шляхи досягнення спільних економічних, соціальних і політичних цілей.

3. Можливості:

- еволюційна заміна олігархічної формації суспільних відносин на сучасну систему суспільних відносин субстантивної демократії (демократії);

- формування громадянського суспільства і перетворення його на повноцінний адміністративний суб'єкт;

- розробка концепції довгострокового розвитку України та стратегічних програм, їхнє державне затвердження та динамічне щорічне динамічне зростання української економіки згідно з річними планами Програми стратегічного розвитку, що забезпечить щорічне збільшення темпів економічного зростання України;

- розробка концепції довгострокового розвитку України та стратегічних програм, їх державне затвердження та динамічне щорічне зростання української економіки згідно з річними планами Програми стратегічного

розвитку, що забезпечить щорічне збільшення темпів економічного зростання України;

4. Загрози:

- подальша олігархізація суспільних відносин в Україні та посилення олігархічно-бюрократичної моделі управління;
- зростання соціальних конфліктів у країні, спричинених незадоволенням частини суспільства своїм соціальним статусом, рівнем життя і відсутністю перспектив соціально-економічного розвитку;
- триваючий спад української економіки, що може призвести до зовнішнього та внутрішнього ризику дефолту за своїми боргами;
- ризику подальшої ескалації кризи в економіці України через тривале зниження рівня життя більшості громадян України;
- ризику подальшої ескалації кризи в економіці України через тривале зниження рівня життя більшості громадян.

Аналіз конкурентоспроможності України на нинішньому етапі та аналіз чинників, які впливають на конкурентоспроможність України ззовні та зсередини, дав змогу виокремити економічні переваги, які слід розглядати як внутрішні чинники, що позитивно впливають на посилення конкурентоспроможності:

- організаційно-правова функціональна база: чинна законодавча база, реформа та відповідальні державні інституції;
- організаційно-економічні засади розвитку: багатогалузевий характер економіки, традиційні внутрішньогосподарські засади;
- організаційно-правові засади, що впливають на розвиток конкурентоспроможності. Найважливішим стратегічним напрямом, на нашу думку, є розвиток наукомісткої інноваційної продукції та збільшення її частки в загальному обсязі експорту України.

Для реалізації даного напрямку визначено основні орієнтири:

1. Формування сприятливих умов для стимулювання торгівлі та інновацій з метою диверсифікації експорту. Нинішнє бізнес-середовище

недостатньо стимулює компанії до інновацій та диверсифікації економіки. У результаті потенціал компетентної робочої сили та економіки використовується не повністю, а експортний кошик складається з невеликої кількості товарів з відносно низькою доданою вартістю. Для досягнення контрольного показника необхідно вирішити такі ключові завдання - зміцнення загальної інституційної бази для просування інновацій. Це включає в себе стимулювання пропозиції інновацій. Освітні установи, дослідницькі центри та інші організації, що надають підтримку торгівлі, мають відігравати ключову роль у забезпеченні технічних та інтелектуальних ресурсів, необхідних для інновацій. Це передбачає попит на інновації.

2. Поліпшення політичних та економічних умов для торгівлі, тобто розв'язання ключових питань торговельної політики та сприяння торгівлі, розвиток електронної комерції, зміцнення потенціалу торговельних переговорів, підвищення прозорості та спрощення митних процедур;

2. Розвиток послуг із підтримки бізнесу й торгівлі, які можуть підвищити конкурентоспроможність компаній; і сьогодні підприємства стикаються із серйозними перешкодами у своєму операційному середовищі. Для досягнення цього контрольного показника необхідно вирішити такі ключові завдання - зміцнення координації діяльності органів підтримки торгівлі, що беруть участь у реалізації торговельної політики та розвитку експорту; - зміцнення мережі послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, що надаються підприємствам-експортерам. З огляду на обмеженість ресурсів, що виділяються на розвиток експорту в Україні, необхідно правильно та реалістично розподіляти ресурси на розвиток експорту при визначенні пріоритетних секторів. Для забезпечення максимальної ефективності в забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності України необхідно стимулювати інновації, модернізацію та створення високої доданої вартості, з одного боку (хімічна промисловість, освітні послуги, тверде паливо, фармацевтика, титанові вироби, аерокосмічна промисловість, харчова промисловість, машинобудування, інформаційно-комунікаційні технології), а

з другого - у секторах, які мають високий попит на світовому ринку (хімічна промисловість, тверде паливо, фармацевтика, фармацевтичні технології), а також в секторах, які мають високий попит на світовому ринку (хімічна промисловість, тверде паливо, фармацевтичні технології).

На нашу думку, пріоритетними галузями для розвитку та формування міжнародної конкурентоспроможності України є:

1. інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ);
2. технічне обслуговування, ремонт і виробництво запасних частин і комплектуючих в аерокосмічній та авіаційній промисловості;
3. машинобудування, особливо турбогвинтові та газотурбінні двигуни, насоси та ізольовані дроти і кабелі, виробництво автомобілів, залізничних і трамвайних локомотивів, а також виробництво їхніх частин і компонентів;
4. харчова промисловість, зокрема харчові інгредієнти, готові харчові продукти й органічні продукти;
5. харчова промисловість, зокрема виробництво харчових продуктів, а також виробництво харчової продукції. Сектор має у своєму розпорядженні величезні ресурси, людський капітал, налагоджене виробництво і досвід.

Таким чином, створення сприятливих умов є важливим для стимулювання торгівлі та технологічних інновацій з метою диверсифікації експорту, а також розвиток послуг з підтримки бізнесу і торгівлі для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); технічне обслуговування, ремонт і виробництво запасних частин і компонентів в аерокосмічній та авіаційній промисловості; машинобудування; харчова промисловість (включно з харчовими інгредієнтами, готовими харчовими продуктами та органічними продуктами).

3.2. Механізми посилення міжнародної конкурентоспроможності економіки України в умовах євроінтеграції

В сучасних умовах важливо забезпечити розвиток конкурентоспроможності та ефективності країни в ринковому середовищі. Цього можна досягти шляхом формування науково обґрунтованих економічних механізмів, які визначають комплекс заходів, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності України. Таким чином, організаційно-економічні механізми можна розуміти як інтегровану систему економічних методів, технологій і важелів, що реалізують системний вплив на конкурентоспроможність України з метою її переведення в новий, більш якісний стан і, відповідно, підвищення ефективності функціонування країни в цілому.

На рисунку 3.1 представлено бачення основних важелів та інструментів посилення міжнародної конкурентоспроможності України у формі організаційно-економічних механізмів посилення міжнародної конкурентоспроможності української економіки. Цей механізм передбачає вдосконалення трьох основних факторів впливу: зовнішньої торгівлі, інфраструктури, інновацій й технологій. Органами, відповідальними за координацію дій, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності української економіки, є Міністерство інфраструктури України, Рада Міністрів України, Міністерство освіти і науки України та Міністерство економічного розвитку та торгівлі України.

Зокрема, Міністерство інфраструктури України сприяє формуванню та реалізації державної політики в усіх видах транспортних галузей України. Основними завданнями Міністерства є:

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері транспорту, використання повітряного простору України, дорожньої інфраструктури та поштового зв'язку;

- забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері безпеки дорожнього руху, навігації та забезпечення водних шляхів суден і

торговельного мореплавства;

- державна митна політика і державні закупівлі у сфері поштових послуг, участь у межах своїх повноважень у розробці та реалізації політики - зниження ролі держави у функціонуванні транспортних систем України.

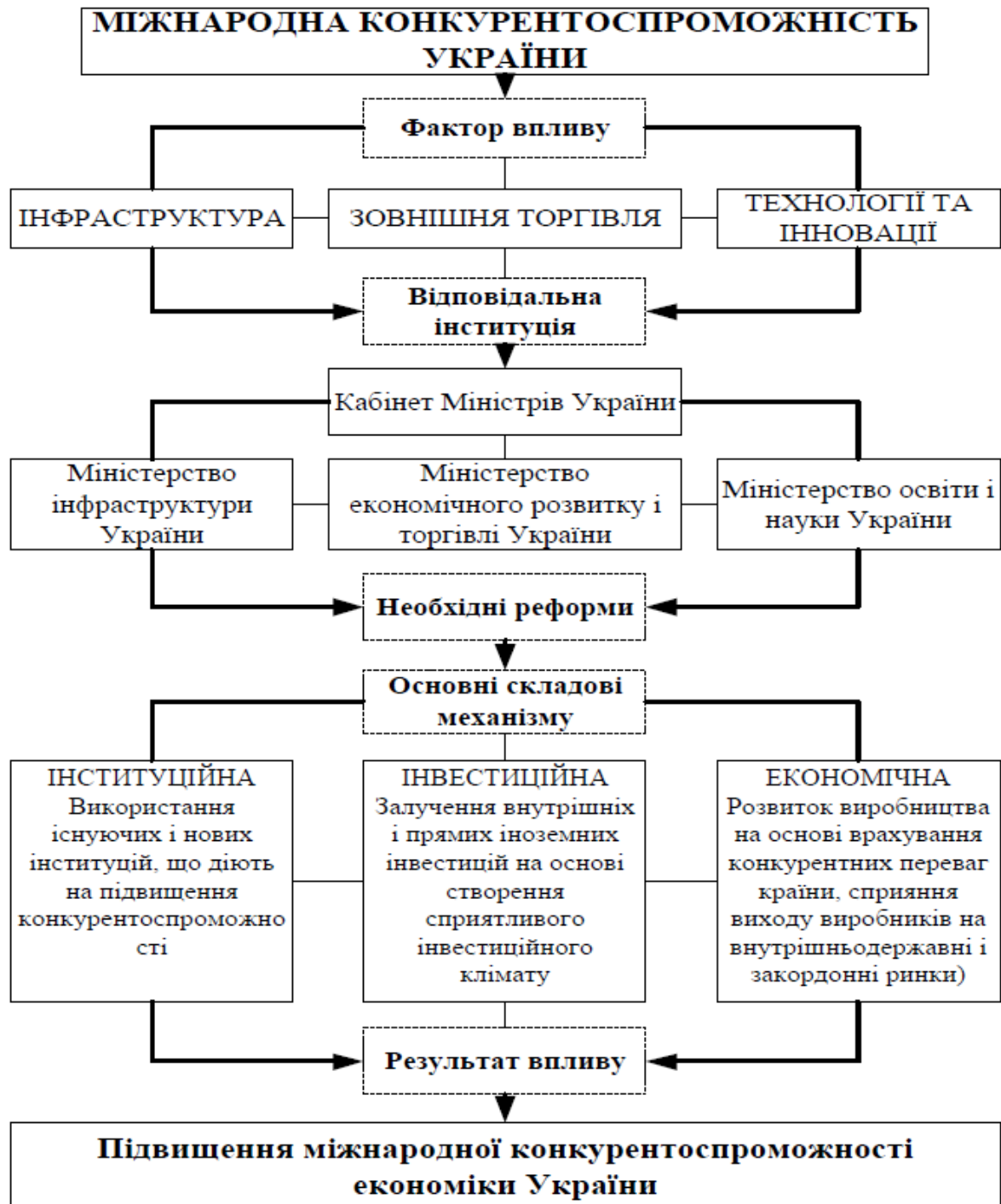

Рис. 3.1. Механізми посилення міжнародної конкурентоспроможності України

За: побудовано автором

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України здійснює свою діяльність переважно за такими напрямками:

- стратегічне планування та економічні реформи,
- економічна ситуація та макроекономічне прогнозування,
- державна політика в економічному секторі,
- державно-приватне партнерство,
- національна оборона та безпекова економіка,
- розвиток торгівлі й торговельна оборона,
- державний контроль та управління ринком непродовольчих товарів,
- інвестиційна та інноваційна політика,
- регіональний розвиток,
- зовнішньоекономічна діяльність і розвиток експорту,
- співробітництво України і ЄС,
- міжнародні фінансові інститути.

Кабмін України як найвищий орган виконавчої влади виконує різноманітні функції, але найважливішою для функціонування пропонованої організаційно-економічної структури є економічна функція, що полягає у забезпеченні проведення грошово-кредитної, цінової, інвестиційної та податкової політики, а також розроблення та реалізації Державної програми економічного розвитку України. Виконуючи економічні функції, Кабінет Міністрів відповідає, насамперед, за:

- 1) організацію підготовки прогнозів і програм економічного та соціального розвитку України;
- 2) забезпечення і контроль виконання державної програми економічного та соціального розвитку України і програми розвитку окремих галузей економіки;
- 3) забезпечення всіх форм власності; забезпечення рівних умов для розвитку та управління державною власністю;
- 4) сприяння розвитку підприємництва.

Безсумнівно, Україна потребує реформ у всіх аспектах свого функціонування, але найбільш важливими реформами для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності української економіки та нівелювання негативних чинників, які ми виокремили, є реформи децентралізації, оновлення уряду, розвиток підприємництва, оподаткування, енергетична незалежність, сільське господарство, фінансовий сектор, закупівлі, освіта. На наш погляд, найбільш важливими є такі реформи. Кінцевою метою реформи децентралізації має бути створення та підтримання справжнього середовища існування для громадян, надання якісних і доступних суспільних послуг, створення прямих демократичних інституцій, задоволення інтересів громадян у всіх сферах життя на відповідних територіях і узгодження інтересів держави та територіальних громад.

Основними цілями антикорупційних реформ є суттєве зниження рівня корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та підприємств від корупції та покращення позицій України в міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції. Цього можна досягти завдяки належній реалізації антикорупційної стратегії та успішному впровадженню нових антикорупційних механізмів. До них належать декларування активів державних службовців, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, перевірка чесності та непідкупності, а також моніторинг способу життя державних службовців. Подолання політичної корупції потребує радикальної реформи системи політичного фінансування. Зокрема, важливо використовувати сучасні технології та надати державі доступ до інформації у формі «відкритих даних».

Головний результат реформи дерегулювання - створення комфортного ділового середовища шляхом усунення надмірного регуляторного тиску на підприємства і зайвого контролю над підприємницькою діяльністю шляхом спрощення процедур, скорочення частоти перевірок і кількості контролюючих органів, скасування непотрібних дозволів і ліцензій та

створення ефективних і керованих норм у тих галузях, де вони необхідні.

Мета полягає в наступному. Основними цілями реформ є:

- зменшення регуляторного тиску на малі та середні підприємства і, таким чином, створення сприятливих умов для їхньої діяльності та зниження витрат на управління бізнесом;
- створення сприятливого середовища для внутрішніх та іноземних інвестицій;
- створення здорової конкуренції на ринку шляхом усунення штучних бар'єрів;
- створення зони вільної торгівлі України з ЄС; гармонізація та приведення нормативно-правової й адміністративної систем країни у відповідність до європейських стандартів з метою забезпечення належного управління бізнесом;
- створення зони вільної торгівлі України з ЄС.

Основними принципами податкової реформи є:

- Системність податкової реформи - податкова реформа має бути комплексною і включати фундаментальні зміни правил і структури податкової системи з метою знаходження правильного балансу між інтересами держави та бізнесу;
- Нейтральність - податкова реформа має забезпечувати нейтральність щодо всіх галузей та уникати спеціальних податкових стимулів і пільг, нерівних умов для інших галузей. Уникати вузькогалузевих спеціальних податкових режимів, які ставлять інші галузі у нерівні умови для них. Слід уникати вузькогалузевих спеціальних податкових режимів, які ставлять їх в нерівне становище.

Реформа енергетичної незалежності спрямована головним чином на:

- реструктуризацію енергетичного ринку та впровадження європейського енергетичного законодавства відповідно до Договору про заснування Енергетичного співтовариства;

- поступову відмову від перехресного субсидування та вирівнювання цін на природний газ і електроенергію;
- забезпечення прозорості й підвищення ефективності енергетичного ринку;
- зниження податкового тягаря на нафтогазову промисловість до рівня, який відповідає кращій міжнародній практиці;
- покращення нормативно-правової бази для залучення інвестицій приватного сектора;
- забезпечення продовольчої безпеки країни, конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку;
- закріплення лідерства України на внутрішньому ринку;
- забезпечення продовольчої безпеки країни.

Реформи в сільському господарстві України спрямовані на:

- забезпечення продовольчої безпеки країни та конкурентоспроможності вітчизняної продукції на внутрішньому ринку;
- закріплення лідерства України на світових ринках продовольства та сільськогосподарської продукції;
- забезпечення прозорості та передбачуваності аграрної політики.

Реформи фінансового сектору можуть забезпечити ефективне функціонування та розвиток фінансового сектору шляхом створення повноцінного ринкового конкурентного середовища відповідно до стандартів ЄС. Це дасть змогу забезпечити сталий розвиток економіки за рахунок залучення інвестиційних ресурсів та підтримання внутрішньої інтеграції фінансового ринку України в європейський фінансовий простір.

Основними напрямками реформи системи державних закупівель є.

- електронні закупівлі (прозорість, покращення якості даних, географічна рівність);
- спрощення участі бізнесу (зменшення кількості сертифікатів, пост-кваліфікація, інтеграція з реєстром);

- зовнішній моніторинг (створення та розвиток ВІ, просування інструментів бізнес-аналітики серед НУО);
- інституційна реформа (розвиток апеляцій, зменшення впливу регулюючих органів);
- професійна освіта (запровадження та розвиток професій у сфері закупівель у вищій освіті).

Щодо реформи освіти, то основною метою має стати трансформація освіти в інноваційне середовище, в якому учні та студенти набувають навичок і компетенцій для здобуття знань та застосування їх на практиці. Освіта має формувати робочу силу, здатну прискорити економічне зростання і культурний розвиток країни, а також продукувати соціально активних громадян, конкурентоспроможних на європейському та світовому ринку праці. Основними компонентами пропонованого механізму є інституційний, інвестиційний та економічний.

Інституційні чинники - це комплекс інституційних стимулів, важелів і заходів, що спрямованих на забезпечення ефективного розвитку конкурентоспроможності, що базуються на поєднанні мікроекономічних і макроекономічних чинників середовища та враховують як державне, так і ринкове регулювання. Функціонування інституційних чинників призводить до інституціоналізації середовища через інституційні зміни. Таким чином, інституційні зміни - це реакція умов, що забезпечують функціонування суб'єкта, на процес удосконалення та появи нових правил і норм взаємодії між суб'єктами ринку.

Інституціональні елементи включають такі етапи:

1. формування окремих інститутів;
2. побудова інституційної матриці (базової структури інститутів у їхніх взаємозв'язках і взаємодіях);
3. формування інституціонального середовища;
4. інституціональне забезпечення елементів національної конкурентоспроможності;

5. підготовка інститутів або всього інституціонального середовища до змін - інституціональна динаміка.

Інвестиційна складова - це взаємодія сукупності способів і форм, джерел інвестицій, інструментів і важелів, що впливають на процес відтворення конкурентоспроможності України як на макро-, так і на мікрорівні з метою її розширення та підвищення. На інвестиційну складову пропонованого механізму впливають чинники макросередовища: природні, демографічні, науково-технічні, економічні, політичні та міжнародні. Завданням економічної складової є створення умов для досягнення мети підвищення конкурентоспроможності України за допомогою економічних інструментів, які складаються з відповідних важелів впливу.

Таким чином, економічний сектор здійснює конкретний економічний вплив, враховуючи економічні інтереси населення. Ефективність організаційно-економічних механізмів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності української економіки визначається впливом усіх складових. Тому впровадження механізмів посилення міжнародної конкурентоспроможності України в європейському конкурентному просторі дасть змогу, насамперед, краще підготувати українську економіку до реагування на актуальні тенденції розвитку європейських країн на сучасному етапі - «цифрову економіку» та «зелену економіку» - за рахунок виявлених автором факторів впливу. Це включає в себе. Її модернізація за рахунок удосконалення фактора «технології та інновації» і фактора «інфраструктура» сприятиме масштабному впровадженню механізмів орієнтації на цифрові галузі, формуванню єдиної зони електронної комерції та поступовому переходу до шостого технологічного укладу.

Висновки до розділу

1. Оцінка економічного середовища, що є передумовою для посилення конкурентоспроможності України на основі SWOT-аналізу, дала змогу зробити такі висновки. Сильні сторони економіки України: територіальне

розташування, природні та трудові ресурси; Слабкі сторони: економіка, корупція, система освіти, технології; Можливості: реформи, МСП, зміни в структурі економіки, інфраструктура, послуги, споживчий ринок; Загрози: міграція освіченого населення, мілітаризація суспільства, зростання державного боргу, технологічні й екологічні проблеми. Розвиток: інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); технічне обслуговування, ремонт, виробництво запасних частин і компонентів аерокосмічної й авіаційної промисловості; машинобудування; харчова промисловість, включно з харчовою сировиною, готовністю до споживання; виробництво готових продуктів харчування; виробництво готових продуктів харчування; виробництво готових продуктів харчування; виробництво готових продуктів харчування; виробництво готових продуктів харчування; виробництво готових продуктів харчування Це: інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ); технічне обслуговування, ремонт і виробництво запасних частин і компонентів аерокосмічної та авіаційної промисловості; машинобудування; харчова промисловість, включно з харчовою сировиною, готовими харчовими продуктами й органічними продуктами.

2. Визначено два основні напрями розвитку міжнародної конкурентоспроможності української економіки Це створення сприятливих умов для стимулювання торгівлі та технологічних інновацій з метою диверсифікації експорту, а також розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі для підвищення конкурентоспроможності підприємств. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), аерокосмічна та авіаційна промисловість, технічне обслуговування, ремонт, виробництво запасних частин і компонентів, машинобудування, харчова промисловість (включно з харчовими інгредієнтами, готовими харчовими продуктами та органічними продуктами).

3. Основою пропонованих організаційно-економічних механізмів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності української економіки є інфраструктура, зовнішня торгівля й інновації та потребує підтримки

ключових інституцій. Здійснено аналіз трьох можливих сценаріїв розвитку конкурентоспроможності України: - позитивний, збалансований і катастрофічний - і доводить, що довгострокові виклики для України залишаються незмінними незалежно від ситуації та можливих сценаріїв. У роботі також виокремлено три основні довгострокові виклики для України: зміцнення внутрішніх інститутів і поліпшення інвестиційного клімату; розв'язання проблем, що пов'язані з станом енергетичної залежності та сировинними ринками; встановлення надійних і довгострокових торговельних відносин.

ВИСНОВКИ

1. У дослідженні розглянуто стан розвитку національної економіки з погляду міжнародної конкурентоспроможності в умовах євроінтеграції. Рівень розвитку міжнародної конкурентоспроможності національної економіки багато в чому визначається особливостями економічних процесів у конкретному конкурентному середовищі. На прикладі європейського конкурентного простору представлено засади його формування та функціонування, узагальнено стратегічну модель економічного розвитку європейських країн, у якій проблема підтримання стабільного стану міжнародної конкурентоспроможності є центральною.

2. Теоретичне узагальнення українських та зарубіжних наукових джерел щодо дослідження міжнародної конкурентоспроможності національних економік ґрунтується на синтезі знань у контексті наукової парадигми різних шкіл протекціоністської та ліберальної економічної теорії, у центрі уваги яких перебувають проблеми розвитку національних економічних систем, стимулювання виробництва, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі та залучення інвестицій у рамках світової економіки В основу покладено. У дослідженні узагальнено концептуальну специфікацію економічного розвитку в глобальній економічній системі з погляду міжнародної конкурентоспроможності шляхом виокремлення таких складових: перевага національної спеціалізації в міжнародному розподілі праці та чинників виробництва, інноваційний потенціал виробництва, модернізація інфраструктури, фінансова та інвестиційна стабільність.

3. В системі використання наявних інструментаріїв проаналізовано складові загальноекономічних показників конкурентоспроможності та визначено їхні сильні сторони та проблеми. На основі дослідження міжнародної конкурентоспроможності України в умовах глобального конкурентного середовища зроблено висновок, що сильними сторонами конкурентоспроможності України на сьогодні є високий рівень загальної освіти населення, гнучкий та ефективний ринок праці та обсяг зовнішньої

торгівлі, високий потенціал технологічних інновацій, якість науково-дослідницьких установ та наявність відповідних інституцій.

4. Основні проблеми міжнародної конкурентоспроможності пов'язані з доступом до фінансування, високим податковим тягарем, корупцією, неефективним адмініструванням та оподаткуванням. А саме: політична нестабільність, корупція, труднощі з доступом до фінансування, оподаткування, нестабільність уряду, неефективне управління, інфляція, податкові ставки, законодавчі обмеження на ринку праці, валютне регулювання, низькі стандарти охорони здоров'я, злочинність, неадекватна інфраструктура та неадекватна система оподаткування.

5. Для аналізу динаміки змін у зовнішній торгівлі України в контексті системи конкурентних переваг та її зв'язку з ЄС у роботі запропоновано використовувати індекс конкурентоспроможності, що дає змогу оцінити адаптаційні можливості української економіки до змін конкурентного середовища, та індекс конкурентних переваг, що дає змогу оцінити поступову зміну вектора в бік європейської інтеграції та доступу на товарні ринки ЄС. Запропоновано використання індексу порівняльних переваг, який дав змогу оцінити особливості динаміки зовнішньої торгівлі України в контексті її спроможності отримати доступ на товарний ринок ЄС. Отримані результати свідчать про те, що загальна конкурентоспроможність товарного експорту України має поступову тенденцію до зростання, а відносні експортні переваги належать сировинній групі.

6. Загальна конкурентоспроможність експорту послуг України має тенденцію до поступового зниження, а Україна поступово втрачає конкурентоспроможність на міжнародному транспортному ринку. Розрахунок показників порівняльної переваги України за основними групами товарів і послуг у 2016-2023 роках також підтверджує сировинний характер українського експорту: 1) Товари найбільш порівнянними в цій групі є продукти рослинного походження, олії та жири рослинного і тваринного походження, деревина і вироби з неї, недорогоцінні метали і вироби з них; 2)

Найбільш порівнянними в групі послуг є транспортні послуги, послуги з переробки матеріальних ресурсів і ремонтні послуги, що є переважно міжнародними, а саме - міждержавні, міжнародні, міжнародні.

7. Основні фактори, що впливають на міжнародну конкурентоспроможність України в даному дослідженні, - завершення товарного наддоходу, розвиток споживчих ринків, нові торговельні зв'язки, посилення економічних переваг, необхідність побудови сильних інституцій, інноваційна конкуренція, нереалізований потенціал, створення стимулів для підвищення ефективності, інституційні вдосконалення, 8. Незважаючи на кризову ситуацію, крихке інституційне середовище, відсутність макроекономічної стабільності та високий рівень освіти і підготовки кадрів, міжнародна конкурентоспроможність України.

8. На основі аналізу чинників макро- та мікросередовища міжнародної конкурентоспроможності України було визначено два основні напрями розвитку міжнародної конкурентоспроможності української економіки. Це створення сприятливих умов для стимулювання торгівлі та інновацій з метою диверсифікації експорту, а також розвиток послуг з підтримки бізнесу та торгівлі, які можуть підвищити конкурентоспроможність підприємств. До перспективних галузей з високим потенціалом розвитку, що можуть опосередковано справити позитивний вплив на інші сектори економіки, належать інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), технічне обслуговування, ремонт, виробництво запасних частин і комплектуючих для аерокосмічної та авіаційної промисловості, машинобудування та харчова промисловість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Thompson E. National competitiveness: A question of cost conditions or institutional circumstances // *British Journal of Management*. 2014. № 15(3). P. 197-218.
2. Наумов С. В. Управління міжнародною конкурентоспроможністю в системі модернізації економіки : монографія. Київ : 2023. 128 с.
2. Маграт Р. Г. Століття конкурентних переваг : монографія. Київ : Біном, 2019. 248 с.
4. Портер М. Конкурентні переваги: книга. Київ : Основи, 2008. 720 с.
5. Коваленко А. Теоретичні і методологічні аспекти використання концепції «конкурентоздатність» в наукових дослідженнях // *Збірник наукових праць*. 2021. № 6. С.31-34.
6. Федорів Р. Концепція нової теорії управління конкурентоспроможністю // *Сбірник Сучасна конкуренція*. 2021. №5. С.83-89.
7. Портер М. Конкурентна стратегія: Методика аналізу галузей і конкурентів : книга. Київ : Основи, 2011. 454 с.
8. Krugman P. Competitiveness: a dangerous obsession // *Competitiveness. An International Economics Reader*. 1994. №1. P. 1—17.
9. Шумпетер Й. А. Капіталізм, Соціалізм і Демократія : книга. Київ : Економіка, 1995. 540 с.
10. Уінтер С. Дж., Нельсон Р. Р. Еволюційна теорія економічних змін: книга ; пер. з англ. М. Я. Каждан. Київ : Діло, 2022. 309 с.
11. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: історія : навч.посібн. Київ : Либідь, 2006. 309 с.
12. Уільямсон О. Економічні інститути капіталізму. Фірми, ринки, контрактація : книга. Київ : SV Press, 2006. 702 с.
13. Норт Д. Інститути, інституційні зміни : книга. Київ : Генеза, 2007. – 180 с.

14. Федорів Р. А. Сутність конкурентоспроможності // Сбірник наукових праць. 2019. №3. С.99-129.
15. Пребіш Р. Периферийний інституціоналізм. Київ : ІІА НАН, 2023. 337 с.
16. Singer H. W. Growth, Development and Trade. London : Edward Elgar Pub, 2023. 274 p.
17. Furtado C. Global capitalism. Mexico : Fondo de Cultura Economica, 2019. 418 p.
18. Ліст Ф. Національна система економічної інтеграції. Київ : Наукова думка, 2011. 452 с.
19. Wallerstein Immanuel World-Systems Analysis: An Introduction. Durham : Duke University Press, 2014. 128 p.
20. Єрмак Л. П. Інституційний розвиток: монографія. Київ : Інститут економіки та прогнозування НАНУ, 2022. 45 с.
21. Giffen R. Economic Inquiries and Studies. London : George Bell and Sons, 2004. 319 p.
22. Хекшер Е. Ф. Вплив зовнішньої торгівлі на розподіл доходів; пер. з англ. // Генеза економічної думки. 2016. Т.6. С.154-173.
23. Леонтьев В. В. Внутрішнє виробництво і внутрішня торгівля // Економічна думка. 2016. Т.6. С. 220-230.
24. Савельєв Є. І. Міжнародна економіка : підручник. Київ : ЦУЛ, 2018. 173 с.
25. Портер М. Міжнародна конкуренція: Київ : А-Паблішер, 2019. 947 с.
26. Ліндерт П. Економіка світогосподарських зв'язків. Київ : Прогрес, 2015. 520 с.
27. Кругман П., Обстфельд М. Міжнародна економіка: теорія та політика: книга. Санкт-Петербург: Пітер, 2004. 832 с.
28. Стігліц Дж. Ціна нерівності. Чим розшарування суспільства загрожує нашому майбутньому: книга. Київ: Ексмо, 2015. 512 с.

29. Антоненко А.І. Про формування теорії еволюційної економіки // Еволюційна економіка: проблеми та протиріччя теорії та практики. 2020. № 1. С. 8-17.
30. Джереффі Г. Міжнародне господарство та економічний розвиток // Економічна соціологія. 2024. № 5. С.15-18.
31. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, суспільство та культура: книга. Харків: ДУ ВШЕ, 2019. 608 с.
32. Krugman P., Wells R. Economics. New York : Worth Publishers, 2015. 1200 p.
33. Кобиляцький Л. С. Управління конкурентоспроможністю : монографія. Київ : Зовнішня торгівля, 2023. 304 с.
34. Науменко І. В. Оцінка рівня конкурентоспроможності в аграрному виробництві: практичні аспекти // Вісник Житомирського державного технологічного університету. 2022. №1. С. 140-143.
35. Хамел Г. Конкуруючи за майбутнє. Київ : Олімп-Бізнес», 2022. 288 с.
36. Павленко І. М. Конкурентоспроможність економічних систем: сутність і специфіка // Актуальні проблеми економіки. 2023. №6. С.159–165. 201.
37. Жаліло Я. О. Особливості реалізації економічної політики держави в умовах сучасних тенденцій суспільного розвитку // Економічна теорія, 2022. № 1. С.39-52.
38. Кудров В. За високу конкурентоспроможність // Світова економіка та міжнародні відносини. 2022. № 2. С.114-118.
39. Кузьмін Д. Національна конкурентоспроможність, глобальна рівновага та світова валютна система // Світова економіка та міжнародні відносини. 2021. № 5. С. 17-23.
40. Porter M., Kramer M. Strategy and Society: The Link Between Competitive Advantage and Corporate Social Responsibility // Harvard Business Review. 2006. № 12. P. 78-92.

41. Фролова Є. Конкуренентоспроможність регіону у світовій економіці: геоеконімічний підхід: монографія. Київ: Синергія, 2019. 85 с.
42. Ліфіц І. Конкуренентоспроможність товарів та послуг: монографія. Київ: Юрайт, 2024. 438 с.
43. Криворотов В., Каліна А., Єрипалов С. Конкуренентоспроможність підприємств та виробничих систем: монографія. Київ: Юніті, 2023. 352 с.
44. Міркін Я. М. Пастки конкурентоспроможності // Банківська справа. 2020. № 12. С. 32-37.
45. Гальчинський А.С. Становлення глобального суспільства та перспективи глобального інформаційно-мережевого суспільства // Науковий вісник Державної дипломатичної академії. 2015. №8. С.62-72.
46. Hill C., Smith M., Vanhoonacker S. International Relations and the European Union. Oxford : Oxford University Press, 2017. 569 p.
47. Borsi M., Metiu N. The evolution of economic convergence in the European Union // Empirical Economics. 2024. № 48. P.657-681.
48. Трансформація міжнародних економічних відносин в епоху глобалізації: монографія / за ред. А.П. Голікова, О.А. Довгаль. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2021. 316 с.
49. Клінова М. В. Глобалізація та інфраструктура: нові тенденції у взаєминах держави та бізнесу // Проблеми економіки. 2018. № 8. С. 78-90.
50. Раденко Р.М. Кластерна політика: регіональний аспект// Горизонти економіки. 2023. № 2. С. 63-68.
51. Nugent N. The government and politics of European Union. London : Palgrave, 2017. 500 p.
52. Лаффонт Ж.-Ж. Стимули та політекономія: книга. Київ: ДУ ВШЕ, 2018. 312 с.
53. Самуельсон П. Протекціонізм та реальна заробітна плата: книга. Київ: ТЕІС, 2006. 204 с.
54. Хайек Ф. Сенс конкуренції: книга. Київ: Синергія, 2019. 315 с.

55. Фелпс Е. Масове процвітання. Як низові інновації стали джерелом робочих місць, нових можливостей та змін: книга. Київ: Видавництво ІМ, 2015. 472 с.
56. Флігстін Н. Архітектура ринків. Економічна соціологія капіталістичних суспільств ХХІ століття: книга. Київ: Вища Школа, 2019. 392 с.
57. Кіндзерський Ю. В. Деіндустріалізації та її детермінанти у світі та в Україні // Економіка України. 2023. № 11. С.48-73.
58. Keukeleire S., Delreux T. Foreign policy of the European Union. London : Palgrave Macmillan, 2014. 389 p.
59. Bickerton C., Hodson D., Puetter U. The New Intergovernmentalism: European integration in the post-Maastricht Era // Journal of Common Market Studies. 2015. № 53. P.703-722.
60. Adams N. Regional development and spatial planning in an enlarged European Union. New York : Routledge, 2022. 282 p.
61. Фукуяма Ф. Відставання: книга. Київ : Астро-С, 2022. 480 с.
62. Горянська Т. В. «Зелена економіка» як чинник розвитку зовнішньоторговельних відносин // Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2023. № 11. С. 67-71.
63. Апалькова В. В. Концепція розвитку цифрової економіки в Євросоюзі та перспективи України // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2022. № 4. С.8-18.
64. Statistics Times [Електронний ресурс]. URL : <http://statisticstimes.com/economy/economy-statistics.php>.
65. The Digital Economy and Society Index [Електронний ресурс]. URL : <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>.
66. Геєць В.М. Подолання квазіринковості – шлях до інвестиційно орієнтованої моделі економічного зростання // Економіка України. 2021. № 6. С.4-17.

67. Сухарєв О., Індустріальна політика та розвиток промислових систем. Еволюція, інститути та управління: монографія. Київ: Ланд, 2023. 160 с.
68. Гелбрейт Дж. К. Нове індустріальне суспільство. Київ: Транзиткнига, 2022. 608 с.
69. Гончаренко Н.І. Міжнародна економічна діяльність країн Євросоюзу та України в контексті економічної лібералізації: монографія. Харків: Екограф, 2021. 152 с.
70. Попов В.В. Промислова політика - як визначити галузі, які треба підтримувати // Журнал Нової економічної асоціації. 2021. №2 (22). С.186-190.
71. Матюшенко І. Ю., Беренда С. В., Резніков В. В. Євроінтеграція України в системі міжнародної економічної інтеграції: навч. посіб. Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2023. 496 с.
72. Циганов С. А., Сизоненко В. О. Теоретичні основи політики економічного розвитку та механізми її реалізації в контексті глобалізаційних викликів // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. 2023. № 5-6. С.131-141.
73. Якубовський С. О., Масленніков Є. І., Белякова В. В. Принципи державного регулювання національної економіки в умовах глобалізації // Вісник ОНУ імені І. І. Мечникова. 2021. № 2. С.65-68.
74. Pollack M. Policy-Making in the European Union. Oxford : Oxford University Press, 2015. 573 p.
75. Кондратенко В. Б. Інноваційні перегони // Прямі інвестиції. 2016. № 6. С. 32-36.
76. Linan F., Fernandez-Serrano J. National culture, entrepreneurship and economic development: different patterns across the European union // Small Business Economic. 2014. № 4. P. 685-701.
77. Мешко Н. П., Щитов Д. М. Високотехнологічні послуги як інноваційний фактор розвитку світового господарства в умовах глобальної

економічної інтеграції // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Менеджмент інновацій. 2023. № 6. С. 87-94.

78. Radaelli C. *Technocracy in the European Union*. New York : Routledge, 2017. 174 p.

79. Макаліз Д. *Економіка бізнесу. Конкуренція, макростабільність і глобалізація* : книга. Київ : Біном, 2017. 696 с.

80. Vache I., Bulmer S., George S. *Politics in the European Union*. Oxford : Oxford University Press, 2015. 603 p.

81. McCann P., Ortega-Argiles R. *Smart Specialization, Regional Growth and Applications to European Union Cohesion Policy // Regional Studies*. 2023. № 8. P.1291-1302.

82. Чан Кім У., Моборн Р. *Стратегія блакитного океану. Як знайти або створити ринок, вільний від інших гравців*: книга. Київ: Основи, 2022. 304 с.

83. Кузнєцова О. *Економічний розвиток регіонів. Теоретичні та практичні аспекти державного регулювання*: монографія. Київ: Ленд, 2019. 304 с.

84. Thorhallsson B. *The Role of Small States in the European Union*. New York : Routledge, 2022. 264 p.

85. Behrendt S., Jasch C., Kortman J. *Eco-service Development: Reinventing Supply and Demand in the European Union*. New York : Routledge, 2017. 216 с.

86. Ідентичності і цінності в епоху глобалізації / під ред. Пахомова Ю. Н., Павленко Ю. І. Київ : Наукова думка, 2023. 603 с.

87. World Bank Databank [Електронний ресурс]. URL : <http://databank.worldbank.org/data/home.aspx>.

88. WEF Global Competitiveness Reports [Електронний ресурс]. URL : <https://www.weforum.org/reports>.

89. Roubini N. *United States Outlook: Acceleration Toward Normalization* [Електронний ресурс] / Roubini Global Economics, 2024. URL: <http://www.roubini.com/outlook/188160>.

90. Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року [Електронний ресурс]. URL: <http://www.me.gov.ua/>.
91. Індекс глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. URL : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index/>.
92. IMD World Competitiveness [Електронний ресурс]. URL : <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center/>.
93. Індекс залучення країн у міжнародну торгівлю [Електронний ресурс]. URL : <http://gtmarket.ratings/the-global-enabling-trade-index/info>.
94. Єріна І. В. Збалансованість і конкурентність зовнішньої торгівлі України послугами: статистичний аспект [Електронний ресурс] // Ефективна економіка. 2023. № 7. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/>.
95. Гончар І. А., Шлюсарчик В.О. Характер формування зовнішньої торгівлі України: статистична оцінка : монографія. Донецьк : ДУЕП, 2004. 324 с.
96. Мельник Т. М. Експортний потенціал України: методологія оцінки та аналіз [Електронний ресурс] // Міжнародна економічна політика. 2023. №8-9. URL : http://ierjournal.com/journals/8-9/2023_10_Melnuk1.pdf.
97. Юрченко С.А. Інфраструктура світу: навч. посіб. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. 328 с.
98. Марченко І.С. Чинники трансформації моделей зовнішньоекономічної діяльності країн в умовах глобалізації // Бізнес Інформ. 2023. №7. С. 44-49.
99. Марченко І.С. Теоретичні передумови формування концепції міжнародної конкурентоспроможності країни // Інвестиції: практика та досвід. 2022. №7. С. 98-102.
100. Marchenko I.S. The impact of the world economic crisis on the US external economic model and development strategy // Academic and scientific challenges of diverse fields of knowledge in the 21st century : матеріали доповідей II Міжнародної студентської конференції. Харків. 2023. С. 56-60.

101. The Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. URL : <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report/>.
102. The Global Competitiveness Report [Електронний ресурс]. URL : http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport.pdf.
103. Оцінюючи Україну: Місце серед 40 найкращих країн за Індексом Глобальної Конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. URL : <http://voxukraine.org/>.
104. Індекс глобальної конкурентоспроможності (позиції України за основними складовими) [Електронний ресурс]. URL : <http://edclub.com.ua/>.
105. Україна у рейтингу глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. URL : <http://reforms.in.ua/ua/news/>.
106. The Memorandum of Economic and Financial Policies – MEFP [Електронний ресурс]. URL : <http://www.imf.org/>.
107. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 березня 2015 р. № 227-р Про схвалення Стратегії реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування в Україні на період до 2017 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації [Електронний ресурс]. URL : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/227-2015-p> (дата звернення 03.06.2016).
108. Президент затвердив Стратегію судової реформи [Електронний ресурс]. URL : <http://www.president.gov.ua/news/prezident-zatverdiv-strategiyu-sudovoyi-reformi-35359>.
109. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності [Електронний ресурс]. URL : <http://edclub.com.ua/analitika/>.
110. Ільїн В. Ю. Глобалізація та її вплив на конкурентоздатність підприємств аграрного сектору економіки України: монографія. Луцьк : Вид-во «Ноулідж», 2023. 436 с.
111. Institute of Management Development, IMD [Електронний ресурс]. URL : <https://www.imd.org>.

112. Організація Об'єднаних Націй [Електронний ресурс]. URL : <http://www.un.org>.
113. Організація економічного співробітництва [Електронний ресурс]. URL : <http://www.oecd.org>.
114. Світова організація торгівлі [Електронний ресурс]. URL : <https://www.wto.org>.
115. Світовий банк [Електронний ресурс]. URL : <http://www.worldbank.org>.
116. Міжнародний валютний фонд [Електронний ресурс]. URL : <http://www.imf.org/external/index.htm>.
117. Overall ranking and competitiveness factors [Електронний ресурс]. URL : <http://www.imd.org/>.
118. IMD World Competitiveness Ranking [Електронний ресурс]. URL : <http://www.imd.org/uupload/imd.website/wcc/scoreboard.pdf>.
119. IMD World Competitiveness Yearbook Executive Summary [Електронний ресурс]. URL : <http://www.colombiacompetitiva.gov.co/>.
120. International Management Institute (MIM-Kyiv) [Електронний ресурс]. URL : www.mim.kiev.ua.
119. IMD World Competitiveness Yearbook Executive Summary [Електронний ресурс]. URL : <http://www.colombiacompetitiva.gov.co/>.
122. The Global Enabling Trade Report Infographics [Електронний ресурс]. URL : <http://reports.weforum.org/>.
123. The Global Competitiveness Index [Електронний ресурс]. URL : <http://www.weforum.org/>.
124. 119. IMD World Competitiveness Yearbook Executive Summary [Електронний ресурс]. URL : <http://www.colombiacompetitiva.gov.co/>.
125. Зовнішньоекономічна діяльність України [Електронний ресурс]. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/zed.htm.

126. Основні показники міжнародної торгівлі України та Євросоюзу [Електронний ресурс]. URL : <http://edclub.com.ua/analitika/osnovni-pokaznyku-mizhnarodnoyi-torgivli-ukrayiny-ta-yevrosoyuzu.html>.

127. Статистика України: експорт та імпорт за регіонами [Електронний ресурс]. URL : <http://uafrontier.com/>.

128. Показники торгівлі України з ЄС [Електронний ресурс]. URL : <http://www.me.gov.ua/>.

129. Статистика України: візуалізація [Електронний ресурс]. URL : <http://uafrontier.com/>.

130. Ладиченко К. І. Індикатори вимірювання зовнішньоторговельної відкритості національної економіки [Електронний ресурс] // Економічний простір. 2023. № 95. С. 16-25. URL: <http://nbuv.gov.ua/>.

131. Морозова Л. П., Слободянюк В. Ю., Олійник Б. І. Захист прав інтелектуальної власності в Україні та шляхи її подолання [Електронний ресурс] // Молодий вчений. 2024. № 3. URL : <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/>.

132. Гончар І. А., Бабірад-Лазунін В. О. Характер формування зовнішньої торгівлі України: статистична оцінка // Статистика України. 2023. №2. С. 16-20.

133. Eurostat Database [Електронний ресурс]. URL : <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

134. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. URL : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

135. The World Factbook [Електронний ресурс]. URL : <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>.

Додаток А

Таблиця А.1

Товарна структура зовнішньої торгівлі товарами України за 2023 рік

Код і назва товарів згідно з УКТЗЕД	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США
Усього	36361711,2	39249797,2
I. Живі тварини; продукти тваринного походження	775036,9	626279,1
II. Продукти рослинного походження	8093693,7	1284816,5
III. Жири та олії тваринного або рослинного походження	3962975,8	245957,3
IV. Готові харчові продукти	2450096,2	1734013,9
V. Мінеральні продукти	2728764,8	8495024,4
VI. Продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості	1558173,2	5619505,4
VII. Полімерні матеріали, пластмаси та вироби з них	409203,7	2866880,1
VIII. Шкури необроблені, шкіра вичищена	121962,5	208817,6
IX. Деревина і вироби з деревини	1131596,8	196737,9
X. Маса з деревини або інших волокнистих целюлозних матеріалів	536903,4	915296,7
XI. Текстильні матеріали та текстильні вироби	677445,5	1545748,7
XII. Взуття, головні убори, парасольки	163821,3	269414,4
XIII. Вироби з каменю, гіпсу, цементу	298541,7	605821,0
XIV. Перли природні або культивовані, дорогоцінне або напівдорогоцінне каміння	51957,8	67314,9
XV. Недорогоцінні метали та вироби з них	8338854,6	2306476,1
XVI. Машини, обладнання та механізми; електротехнічне обладнання	3637946,0	7889365,2
XVII. Засоби наземного транспорту, літальні апарати, плавучі засоби	555659,8	2959494,7
XVIII. Прилади та апарати оптичні, фотографічні	145690,7	580186,1
XX. Різні промислові товари	537060,2	626281,7
XXI. Твори мистецтва	182,5	1304,7

За: [125]

Додаток Б

Таблиця Б.1

Структура зовнішньої торгівлі послугами України за 2023 рік

Найменування послуги згідно з КЗЕП	Експорт, тис. дол. США	Імпорт, тис. дол. США
Всього	9867999,7	5326512,7
Послуги з переробки матеріальних ресурсів	1125705,2	5299,1
Послуги з ремонту та технічного обслуговування, що не віднесені до інших категорій	231864,6	90837,5
Транспортні послуги	5300545,6	989274,8
Послуги, пов'язані з подорожами	205236,3	603216,5
Послуги з будівництва	389262,9	61458,2
Послуги зі страхування	53745,7	119013,4
Послуги, пов'язані з фінансовою діяльністю	83142,8	561108,9
Роялті та інші послуги, пов'язані з використанням інтелектуальної власності	29374,1	323128,3
Послуги у сфері телекомунікації, комп'ютерні та інформаційні послуги	1644093,0	420442,3
Ділові послуги	790618,1	813508,3
Послуги приватним особам, культурні та рекреаційні послуги	10831,4	6703,3
Державні та урядові послуги	3580,0	1332522,0

За: [125]